

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetas

Pedagogikos katedra

JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ VERSLUMO KOMPETENCIJOS UGDYMAS(IS)

Šeimos edukologijos ir vaiko teisių apsaugos studijų programos magistro baigiamasis darbas

Autorius

HMIŠE17 Ieva Bružaitė

Vadovas

lekt. dr. Aida Norvilienė

Klaipėda, 2019

TURINYS

IVADAS	5
I. JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ VERSLUMO KOMPETENCIJOS UGDYMO(SI) GALIMYBIŲ TEORINĖ ANALIZĖ	8
1.1. Verslumo ir verslumo kompetencijos samprata	8
1.2. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) sąlygų ir galimybių apžvalga	16
1.3. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) teorinis hipotetinis modelis	25
II. JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ VERSLUMO KOMPETENCIJOS UGDYMO(SI) GALIMYBIŲ EMPIRINIS TYRIMAS	28
2.1. Tyrimo loginė schema	28
2.2. Tyrimo metodika ir organizavimas	29
2.2.1. Pedagogų nuomonės apie jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybes tyrimo pristatymas	29
2.2.2. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) projekto tyrimo metodika	30
2.3. Tyrimo etika	32
III. JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ VERSLUMO KOMPETENCIJOS UGDYMO(SI) GALIMYBIŲ TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ	33
3.1. Pusiau struktūrizuoto interviu rezultatų analizė	33
3.2. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) projekto įgyvendinimo rezultatų analizė	48
DISKUSIJA	55
IŠVADOS	57
LITERATŪRA	59
SANTRAUKA	63
SUMMARY	65
PRIEDAI	67

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lent. Mokinių gebėjimai ir ugdymo(si) gairės.	11-13 psl.
2 lent. Renginiai, projektai, konkursai susiję su verslumo ugdymu(si).	21-22 psl.
3 lent. Mokomoji literatūra susijusi su verslumo ugdymu(si).	22-23 psl.
4 lent. Bendroji tyrimo eiga.	28 psl.
5 lent. Pradinio ugdymo pedagogų bendrieji duomenys.	29 psl.
6 lent. Siekiami rezultatai, ugdymo(si) bei vertinimo metodai.	30 psl.
7 lent. Projekto temos ir užduotys.	31 psl.
8 lent. Mokinių demografinė charakteristika.	31 psl.
9 lent. Verslumo samprata.	33 psl.
10 lent. Verslumo ugdymui(si) priskiriamos žinios.	34 psl.
11 lent. Verslumo ugdymui(si) priskiriami gebėjimai.	34-35 psl.
12 lent. Verslumo ugdymui(si) priskiriamos nuostatos.	35 psl.
13 lent. Mokinių verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybės mokykloje.	36 psl.
14 lent. Ugdymo(si) etapas, kuriame tikslinga pradėti mokytį verslumo.	37 psl.
15 lent. Mokymo metodai, naudojami vaikų verslumui ugdyti(s).	38 psl.
16 lent. Mokomųjų priemonių pakankamumas mokinių verslumo ugdyme(si).	39 psl.
17 lent. Mokytojų gebėjimų ir asmeninių savybių įtaka mokinių verslumo kompetencijos ugdymui(si).	40 psl.
18 lent. Žinios apie vaikų verslumo kompetencijos ugdymą(si).	41 psl.
19 lent. Mokytojų siūlomos mokymo formos ir būdai mokinių verslumo ugdymui(si).	42 psl.
20 lent. Mokomieji dalykai, į kuriuos integruojamas verslumo ugdymas(is).	43 psl.
21 lent. Verslumo ugdymo(si) svarba.	43-44 psl.
22 lent. Renginiai, projektai, konkursai, susiję su verslumo ugdymu(si), kuriuose teko dalyvauti.	44 psl.
23 lent. Mokinių verslumo ugdymo(si) svarba šiuolaikinėje visuomenėje.	45 psl.
24 lent. Mokinių žinių verslumo ugdymo(si) tema pakankamumas.	46 psl.
25 lent. Sunkumai ugdant mokinių verslumą.	46-47 psl.
26 lent. Mokinių verslumo skatinimas.	47-48 psl.
27 lent. Mokinių pavaizduotos parduotuvės.	52-53 psl.

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Bendrosios kompetencijos.	9 psl.
2 pav. Ugdymo(si) turinio sudarymas kompetencijų ugdymui.	11 psl.
3 pav. Verslumo kompetenciją pededančios ugdyti(s) sritys.	14 psl.
4 pav. Verslaus žmogaus savybės.	15 psl.
5 pav. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybių teorinis hipotetinis modelis.	26 psl.
6 pav. Esminės savybės, kuriomis pasižymi verslus žmogus.	37 psl.
7 pav. Mokinių atsakymai apie pateiktas sąvokas.	49 psl.
8 pav. Mokinių atsakymai apie pateiktas sąvokas (2).	52 psl.

ĮVADAS

Temos aktualumas. Šiuolaikinėje visuomenėje viena iš svarbiausių ir prioritetinių ugdymo(si) kryptių – jaunimo verslumo ugdymas(is). Mokiniai, kurie šiandien mokosi mokykloje, dirbti turės ateities darbo pasaulyje. Besikeičianti technologinė, ekonominė, politinė aplinka vis labiau verčia juos mokytis verslumo, ugdyti(s) socialinius įgūdžius. Verslumas yra siejamas su gebėjimu atrasti naujas galimybes, mokėjimu realizuoti save, kurti ekonominę arba socialinę vertę. Verslumo trūkumo problema jaučiama tiek kitose Europos Sąjungos šalyse, tiek ir Lietuvoje.

Verslumo ugdymo(si) tikslas – ugdyti(s) mokinių sugebėjimus ir įgūdžius, reikalingus jiems kaip individams ir kaip visuomenės nariams. Verslumas yra vienas iš pagrindinių, būtinų prisitaikyti prie gyvenimo, kūrybiškos visuomenės ir rinkos sąlygų (Kvalifikacijos tobulinimo programa mokytojams – Verslumo akademija, metodinė medžiaga, 2012). Verslumo ugdymas(is) apima žinias, įgūdžių ugdymą, nuostatas ir asmenines savybes, atitinkančias mokinių amžių ir suvokimo lygį, taip pat idėjų generavimą, projektų vykdymą, sugebėjimą sėkmingai organizuoti, valdyti savo gyvenimą ir veiklą.

Jaunesniojo amžiaus mokinių verslumo ugdymas(is) labai aktualus klausimas, nes mokiniai turi būti mokomi prisitaikyti prie besikeičiančių aplinkos sąlygų, taip pat verslumo gebėjimai yra reikalingi kasdieniniame gyvenime. Verslumo ugdymas(is) yra grindžiamas aktyvia, savarankiška mokinių veikla, skatinančia mąstyti ir veikti.

Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacijose (2006) yra nurodoma, kad ugdant asmens kompetencijas labai svarbi dalis tenka bendrųjų gebėjimų ugdymui(si). Vienas iš apibrėžtų aštuonių bendrųjų visą gyvenimą trunkančių mokymosi gebėjimų yra verslumas.

Lietuvoje, kaip ir daugelyje Europos šalių, ypač aktualus tapo verslumo ugdymas(is), kuris yra įtrauktas į nacionalines ugdymo programas ir yra vienas iš pagrindinių veiksmų integruojantis į šiuolaikinę visuomenę. Verslumo ugdymo(si) poreikis sparčiai auga, nes tai sutampa su mokinio, mokyklos bei besikeičiančios socialinės aplinkos interesais (*Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijos*, 2004; *Nacionalinė jaunimo verslumo skatinimo 2008 – 2012 m. programa*, 2007; *Ekonomijos ir verslumo pagrindinio bei vidurinio ugdymo bendrosios programos*, 2008, 2011; *Lietuvos verslumo veiksmų 2014-2020 metų planas*, 2014; *Eurydice ataskaita „Verslumas 2020 metais“*, 2016; *Teacher 2020*, 2016, *Valstybinė švietimo 2013 – 2022 metų strategija*, 2014).

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija patvirtino *Novatoriško verslumo ugdymo sampratą* (2016), kurioje apibrėžiama verslumo samprata, ugdymo(si) turinys bei novatoriško verslumo ugdymo(si) organizavimo ypatumai. Jaunesniajame mokykliniame amžiuje turi būti ugdomos tokios mokinių savybės, kaip kūrybiškumas, iniciatyvumas ir nepriklausomybė, kurios skatintų verslumo nuostatų ugdymą, kuris būtų mokiniams naudingas, nepriklausomai nuo

to, kokia veikla ateityje jie užsiimtų. Ekonomikos ir verslumo ugdymas(si) turi suteikti ankstyvasias žinias ir ryšį su verslo pasauliu bei tam tikrą verslininkų vaidmens visuomenėje suvokimą.

Problemos ištirtumas. Lietuvoje verslumas nėra sulaukęs itin didelio mokslininkų dėmesio. Verslumą, verslumo ugdymą(si) bei su verslumu susijusias problemas analizavo: L. Mincienė (2004) ir L. Paulionienė (2007) – analizavo verslumo ugdymo(si) galimybes profesiniame mokyme, N. Strazdienė, A. Garalis (2006) analizavo verslumo ugdymo(si) programas bei jų efektyvumo raišką, I. Zaleskienė, L. Žadeikaitė (2008) – tyrinėjo mokytojų požiūrį verslumo ugdymo(si) prielaidas, A. Župerka (2010) – tyrinėjo moksleivių verslumo ugdymo(si) tobulinimo kryptis Lietuvoje, G. Žibėnienė (2012) – aprašė verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimo aspektus, A. Jelagaitė, V. Lukoševičius (2012) – analizavo mokytojų požiūrį į mokinių verslumo ugdymą(si) bendrojo ugdymo mokykloje ir kt., J. Grėblikaitė, N. Puškoriūtė (2014) – tyrinėjo verslumo koncepciją. D. Ruškytė, V. Navickas (2015) – analizavo verslumo ugdymo(si) turinio kaitos pagrindinius aspektus bendrosiose programose. R. Pakrapas, G. Žibėnienė (2017) – analizavo verslumo ugdymą(si) pradinėje mokykloje.

Užsienyje verslumo kompetencijos ugdymą(si) tyrinėjo: J. Godfrey (2005) – tyrinėjo įvairaus amžiaus mokinių verslumo supratimo ypatumus; M. C. Hopkins, M. C. Suiter, D. K. Wright (2001) – ekonominio švietimo vadovėlių autorės, kurių knygos buvo išverstos į lietuvių kalbą ir taikomos šiuolaikiniame ugdyme; C. Turner (2005) išskyrė verslumo savybes, o D. Stokes, N. Wilson, M. Madore (2010) – nagrinėjo verslumo sampratą bei ugdymą, A. R. Manely ir R. Zinser (2012), A. M. Crumpton (2012) – didelį dėmesį skiria verslumo proceso gerinimui. H. Matlay (2008), C. Jones, A. Maritz (2012), M. Lackeus, M. Lundqvist, K. W. Middleton (2015) – verslumo ugdymą tyrinėjo kaip mokymosi procesą, remiantis teorija ir praktika. B. Likar, F. Cankar, B. Zupan (2015) – tyrinėjo verslumo ugdymo(si) galimybes pradiniam ugdyme. Prie verslumo kompetencijos nagrinėjimo taip pat prisidėjo ir kiti užsienio autoriai.

Mokslinė problema: kokios jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybės? Koks turėtų būti turinys ir metodai projektuojant jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymą(si)?

Darbo objektas: jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymas(is).

Darbo tikslas: teoriškai ir empiriškai pagrįsti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybes.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybių teorinius pagrindus.

2. Sukurti teorinį hipotetinį jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo ugdymo(si) modelį.

3. Ištirti pedagogų nuomonę apie jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybes.

4. Parengti ir įgyvendinti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams skirtą verslumo ugdymo(si) projektą bei patikrinti jo poveikį mokinių žinioms, gebėjimams ir nuostatom.

Darbo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, pusiau struktūrizuotas interviu, kokybinė duomenų analizė, projektavimas, refleksija žodžiu.

Darbas grindžiamas šiomis teorinėmis nuostatomis:

Humanistinės psichologijos teorija (pradiniai A. H. Maslow, C. R. Rogers). Ši teorija teigia, kad svarbiausias asmenybės bruožas – siekis laisvai realizuoti savo galias. Humanizmo idėjomis grįstu ugdymu siekiama padėti ugdytiniam suvokti savo poreikius ir taip skatinti ugdytinio asmenybės tapumą ir sklaidą (Bitinas, 2013, p. 168). Humanistinio ugdymo procese moksleiviai pirmiausiai turi suvokti žinių ir jų įsisavinimo svarbą, o tik po to susieti šią svarbą su konkrečiu mokymosi turiniu. Ši nuostata tikslinga analizuojant jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybes. Remiantis šia nuostata bus ištirta, kaip pedagogai skatina mokinių verslumo kompetencijos ugdymą(si), kokius metodus taiko ir kokios yra galimybės tobulinti šią ugdomąją sritį.

Verslumo ugdymo teorija (M. Madore, 2010; A. Župerka, 2010), kurioje akcentuojama verslumo žinios, įgūdžiai, nuostatos ir asmeninės verslumo vertybės, atitinkančios asmens amžių ir suvokimo lygį. Mokyklų lygmeniu verslumo ugdymu(si) siekiama formuoti tokias mokinių asmenines savybes kaip kūrybiškumas, iniciatyvumas, nepriklausomybė ir kt., kurios būtų naudingos mokiniams ateityje, nepaisant to, kokia veikla jie užsiimtų (Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija 2004, p. 17). Ši nuostata svarbi šiame darbe, nes ji padės suvokti ir atskleisti verslumo ugdymo(si) esmę, o atliekant projektines veiklas, nustatyti šio amžiaus moksleivių turimas verslumo žinias.

Darbo struktūra: įvadas, 3 skyriai, išvados, literatūros sąrašas, santrauka, priedai, 27 lentelės, 7 paveikslai, darbą sudaro 67 puslapiai be priedų.

I. JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ VERSLUMO KOMPETENCIJOS UGDYMO GALIMYBIŲ TEORINĖ ANALIZĖ

1.1. Verslumo ir verslumo kompetencijos samprata

Šiuolaikinėje visuomenėje verslumas yra labai svarbus reiškinys, kadangi šiandien yra būtinas ekonomikos augimas, turi būti kuriamos darbo vietos. Daugelio šalių ekonomikoje verslumas yra pagrindinis elementas, kuris suteikia galimybę kurti, vystyti ir skatinti verslą. Verslumo sąvoka labai plati, todėl įvairūs autoriai verslumą apibūdina skirtingai. Pati verslumo sąvoka yra kildinama iš angliško žodžio „entrepreneurship“, kuris yra siejamas su naujų galimybių atradimu, savirealizacija ir ekonominės ar socialinės naudos kūrimu. Pirmasis terminą „verslumas“ apibūdino anglų ekonomistas, bankininkas ir demografas R. Cantillon (Stačiokas, 1995) XVIII a. pradžioje. Jis teigė, kad verslininkas – tai žmogus, veikiantis ekonominės rizikos sąlygomis.

Verslumas – tai ugdymas kritiškai mąstančio, imlaus naujovėms asmens, gebančio savarankiškai veikti žinių visuomenėje įvairiose srityse ir kurti socialinę vertę (Žibėnienė, 2012).

Verslumas – tai asmens gebėjimas įgyvendinti savo idėjas. Ugdant verslumą, skatinamos naujovės, kūrybingumas ir pasitikėjimas savimi (Navasaitienė, Stankevičienė, 2004).

R. Vainienės parengtame „*Ekonomikos terminų žodyne*“ (2005, p. 282–283) pateikiama tokia verslumo samprata: „Verslumas (entrepreneurship) – asmens polinkis ir gebėjimas imtis ekonominės veiklos sujungiant kapitalą, darbą ir kitus ekonominius išteklius, siekiant gauti pelno ir prisiimti visą su šia veikla susijusią riziką“.

A. Jelagaitė ir V. Lukoševičius (2011) parengtame straipsnyje verslumą apibūdina, kaip vieną iš žmogaus kompetencijų, kuri yra bene labiausiai aktuali asmenybės personalizacijai, skatindama jos saviraišką kasdieniniame gyvenime. Taip pat šie autoriai pateikia verslumo ugdymo(si) tikslo apibrėžimą – ugdyti mokinių gebėjimus, reikalingus jiems kaip individams ir kaip visuomenės nariams savarankiškai gyventi ir pozityviai veikti savo, šeimos ir visuomenės labui, kad jie sugebėtų prisiimti atsakomybę bei mokėtų gyventi visuomenėje, pagrįstoje rinkos ekonomikos sąlygomis.

Integruojamųjų programų gairėse (2005) verslumas apibūdinamas, kaip noras kažką keisti pačiam ir sugebėjimą priimti bei palaikyti naujoves, atėjusias iš išorės, prisiimti atsakomybę už savo teigiamus ir neigiamus veiksmus, užbaigti tai, kas pradėta, išskelti tikslus ir jų siekti bei tikėtis juos pasiekti. Taip pat šiose gairėse nurodomas ir verslumo ugdymo(si) tikslas – ugdyti mokinių gebėjimus, kurie yra reikalingi jiems, kaip individams ir visuomenės nariams savarankiškai gyventi ir pozityviai veikti bei mokėtų gyventi visuomenėje, pagrįstoje rinkos ekonomikos sąlygomis.

Verslumo ugdymas Europos mokyklose. Eurydice ataskaita, (2016), verslumo ugdymas(is) apibūdinamas, kaip procesas, kurio metu besimokantieji tobulina savo gebėjimus ir mąstyseną

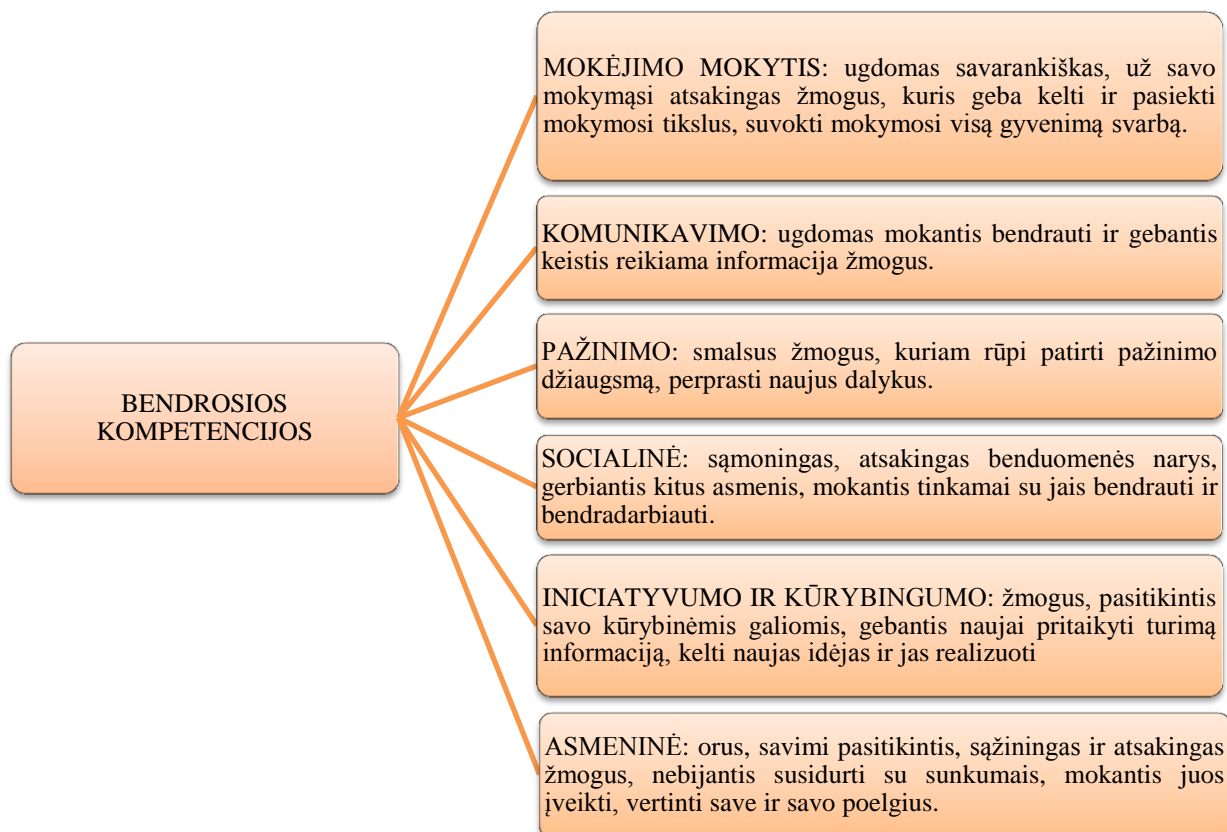
siekdami kūrybiškas idėjas paversti verslo veiksmis. Tai bendrasis gebėjimas, padedantis asmenybei tobulėti, tapti aktyviu piliečiu.

Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijoje (2004) teigiama, kad verslumo mokymas apima du elementus: plačią verslumo nuostatų ir įgūdžių mokymo koncepciją, kuri sujungia asmeninių savybių ugdymą(si) ir tikslinį mokymą, tiesiogiai susijusį su savo verslo kūrimu. Tokio mokymo tikslas gali būti skatinti asmeninių savybių reikalingų verslumui ugdymą(si) – kūrybiškumas, nebijojimas rizikuoti, atsakomybė.

Kvalifikacijos tobulinimo programoje mokytojams „Verslumo akademija“ metodinėse rekomendacijose (2012) verslumas apibūdinamas, kaip asmens gebėjimas idėjas paversti veiksmis. Jis reiškia kūrybingumą, naujoves, pasirengimą rizikuoti bei gebėjimą planuoti ir valdyti projektus siekiant įvairių nusistatytų tikslų.

Kompetencija – tai asmens turimų žinių tam tikru klausimu kiekis. (Boyd D. ir kt. 2011). Teisiniuose švietimo dokumentuose verslumas priskiriamas prie bendrųjų gebėjimų, užtikrinančių asmeninį pasitenkinimą, socialinę integraciją, o verslumo kompetencija įvardijama, kaip viena iš pagrindinių bendrųjų kompetencijų

Metodinėje knygoje mokytojams „Kompetencijų ugdymas“ (2012) kompetencija yra apibūdinama, kaip tam tikros srities žinių, gebėjimų ir nuostatų visuma, įrodytas gebėjimas atlikti užduotis, veiksmus pagal sutartus reikalavimus. Mokyklai yra keliamas uždavinys padėti mokiniui išsiugdyti tiek bendrąsias, tiek dalykines kompetencijas (*Žr. 1 pav.*).

1 pav. Bendrosios kompetencijos (*Šaltinis: Kompetencijų ugdymas. Metodinė knyga mokytojui, 2012.*)

Verslumo gebėjimų ugdymo 9-10 klasėse metodinėse rekomendacijose (2012) nurodoma, kad verslumas – kompetencija, kuri padeda:

- spręsti problemas – ugdyti mokinių gebėjimus tokiose srityse kaip planavimas, sprendimų priėmimas, komunikavimas ir atsakomybės priėmimas;
- užmegzti ryšius, įtraukti į veiklą skirtingų interesų asmenis, bendradarbiauti, dirbti komandoje, mokytis prisiimti naujus vaidmenis;
- pasitikėti savimi, motyvuotai veikti, kritiškai ir nepriklausomai mąstyti, ryžtingai ir savarankiškai mokytis;
- rodyti asmeninę iniciatyvą, aktyviai ir kūrybingai veikti, būti pasiruošusiam susidurti su rizika.

Verslumo ugdymas(si) grindžiamas aktyvia, savarankiška mokinių veikla, skatinančia mąstyti ir veikti. Verslumo mokymas yra orientuotas į mokinių individualių savybių ir įgūdžių vystymą. Mokinys yra pagrindinis ugdymo(si) proceso dalyvis, tik jis pats sąmoningai, aktyviai mokydamasis gali išsiugdyti reikiamas kompetencijas. Mokytojo pareiga nukreipti mokinį tinkamą linkme bei jam padėti. Norint padėti mokiniams išsiugdyti šias kompetencijas (*Ipav.*) mokytojas turi aktyviai planuoti mokymo bei mokymosi procesą, individualizuoti ir diferencijuoti mokymą (-si), sukurti mokymąsi skatinančią aplinką, į ugdymo(si) procesą nepamiršti įtraukti ir tėvų.

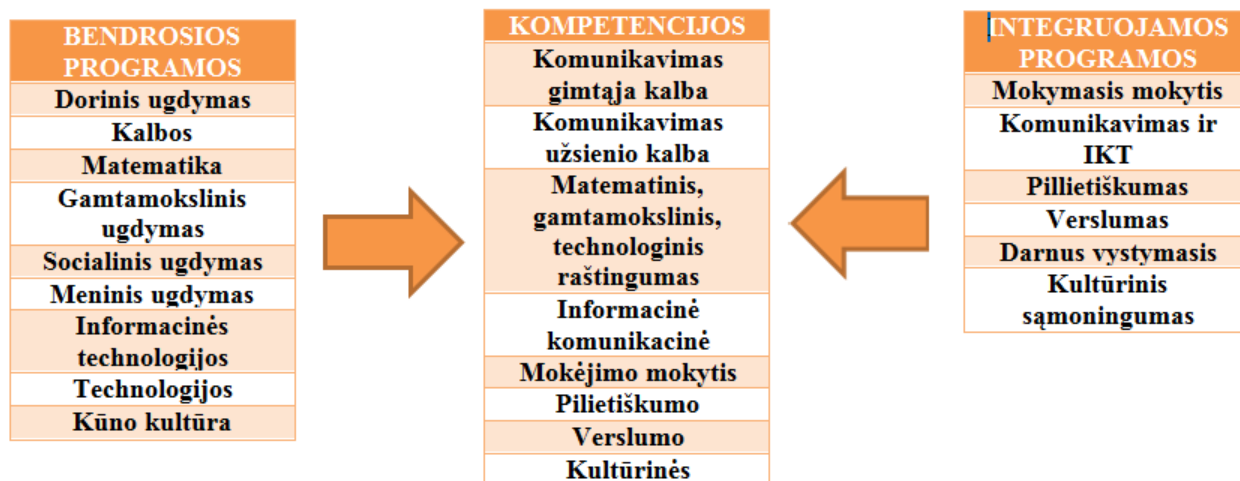
Europos komisijos parengtoje ataskaitoje „Verslumo ugdymas Europos mokyklose“ (2016) verslus mokytojas – tai toks mokytojas, kuris padeda mokiniams savo idėjas paversti veiksmu ir tapti savo paties gyvenimo lemiamą jėgą. Toks mokytojas turi gebėti:

- taikyti projektais pagrįstus metodus;
- dirbti ne tik iš vadovėlių, bet ir su atvejo analizės užduotimis;
- vadovautis tarpdisciplininiu požiūriu;
- valdyti darbą grupėje ir kelių grupių bendradarbiavimą;
- būti instruktoriumi, o ne lektoriumi.

Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro įsakyme „*Dėl ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijos patvirtinimo*“ (2004) nurodoma, kad „verslumo ugdymas(si) apima žinias, įgūdžių ugdymą, nuostatas ir asmenines savybes, atitinkančias mokinių amžių ir suvokimo lygį: pradinės mokyklos lygmeniu verslumo ugdymo(si) tikslas yra ugdyti mokiniams tokias asmenines savybes, kaip kūrybiškumas, iniciatyvumas ir nepriklausomybė, kurios skatina verslumo nuostatų ugdymą, bus naudingos mokiniams ateityje, nepaisant to, kokia veikla jie užsiimtų. Šis mokymas suteikia ankstyvasias žinias ir ryšį su verslo pasauliu ir tam tikrą pradinį verslininkų vaidmenį visuomenėje supratimą. Galima veikla apima projektus, mokymąsi žaidžiant, paprastas dalykines situacijas, ekskursijas į verslo įmones“.

R. Pakrapas ir G. Žibėnienė (2017) nurodo, kad įvairiuose leidiniuose (tarptautiniuose, parengtuose ES komisijos ekspertų) įvardinamas aktualumas pradėti ugdyti verslumą kuo anksčiau ir strategiškai rūpintis verslumo ugdymo(si) organizavimu.

Pradinėje mokykloje yra taikomas toks ugdymo turinys, kuris skatina mokinių kompetencijų ugdymą (Žr. 2 Pav.).

2pav. Ugdymo turinio sudarymas kompetencijų ugdymui (Sudaryta autorės, remiantis Integruojamųjų programų gairėmis, 2005).

Kaip matome 2 paveiksle, kompetencijų ugdymui verslumas yra taikomas, kaip integruojamoji programa. Pagal Bendrojo ugdymo programą, pradiniam ugdyme nėra numatoma atskiro dalyko pamoka verslumo ugdymui.

R. Pakrapas ir G. Žibėnienė (2017) analizavo įvairius literatūros šaltinius bei įvairias ekspertų ataskaitas, patirtis, per kurias išryškėja, jog švietimo praktikoje ugdant verslumą yra naudojami du modeliai: ugdymas(is) pagal specialią verslumo ugdymo(si) programą ir verslumo ugdymas(is) integruojant jį į įvairių dalykų ugdymo programas, tačiau, autorių teigimu, nepavyko aptikti išsamesnių tyrimų verslumo ugdymo(si) tema pradinėje mokykloje.

Kaip teigiama *Integruojamųjų programų gairėse* (2005), verslumo programai realizuoti yra būtinos įvairių mokslo sričių žinios, gebėjimai, bendrieji gebėjimai, vertybinės nuostatos, kurios yra pateiktos Bendrojo ugdymo programose. Verslumo gebėjimų ugdymą ir bendrųjų dalykų sąsajas galima išvelgti Pradinio ugdymo bendrojoje programoje (2016). (Žr. 1 lent.)

1 lentelė. Mokinių gebėjimai ir ugdymo gairės.

Klasė	Ugdymo sritis	Gebėjimai	Ugdymo gairės
1-2	Etika	Taikiai spręsti ginčus, susitaikyti, gebėti tarpininkauti.	Mokytojas kreipia mokinių mąstymą ne į nuosprendį, kas yra kaltas, o kas nekaltas, bet į paiešką sprendimų – kaip taikiai išspręsti konfliktą, arba kaip jo išvengti.
		Nebijoti prašyti pagalbos ir gebėti atpažinti žmogų, kuriam reikalinga pagalba bei suteikti jam pagalbą.	Aptariamos įvairios situacijos, susijusios su pagalbos poreikiu ir jausmais tuo metu.

3-4		Siekti užsibrėžto tikslo. Bandyti įžvelgti asmeninių sunkumų priežastis ir juos įveikti.	Mokiniai skatinami pasidalyti patirtimi, ką jie jau sugeba įveikti. Skatinamos kiekvieno vaiko pastangos veikti savarankiškai ir atsakingai.
		Susipažinti ir įsivaizduoti, kaip dirba įvairių profesijų žmonės.	Apsilankyti tėvų darbo vietose ar kitose įmonėse. Išsiaiškinti, kokių savybių reikia norint įgyti tam tikrą profesiją.
1-2	Gimtoji kalba	Bendraujant su kitais stengtis juos išgirsti, išklaudyti, suprasti ir atsakyti.	Mokytis dalyvauti pokalbiuose, išsakyti savo nuomonę bei gebėti išklaudyti kitų nuomonės.
		Gebėti mandagiai kalbėtis, laikytis elementarių taisyklių. Nesupratus pasitikslinti. Stengtis suprasti aplinkinių žmonių jausmus, nuotaikas ir atitinkamai reaguoti.	Pamokų metu aptariamos elementarios pokalbio taisyklės, stengiamasi jų laikytis tiek pamokų, tiek pertraukų metu.
3-4		Bendraujant su kitais juos girdėti ir suprasti.	Kalbant pasirinkta tema gebėti išsakyti tiek savo nuomonę, tiek suprasti ir išklaudyti kitus, dalyvauti diskusijoje.
		Savarankiškai mokėti susirasti reikiamos informacijos bei vertinti savo ir kitų sukurtus darbus.	Mokosi susirasti reikiamą informaciją, ją analizuoti, aptarti.
1-2	Matematika	Mokytojui padedant rinkti duomenis apie sau artimą aplinką.	Mokytojas teikia pasiūlymus, kokius duomenis, kur ir kaip rinkti, kad rastų atsakymą į iškeltą paprasčiausią klausimą.
		Gebėti apskaičiuoti, skaityti ir užrašyti pinigų skaičiavimo rezultatus vieniniais matiniais skaičiais.	Mokiniai atlieka įvairias praktines skaičiavimo užduotis susijusias su pinigais. Mokosi skaičiuoti pinigus, supranta jų reikšmę žmogaus gyvenime.
3-4		Aprašyti kasdienes praktines ir matematinės situacijas paprastais skaitiniais reiškiniais.	Mokiniai nagrinėja situacijas, diskutuoja, kiek jos teisingos. Situacijas mokosi užrašyti skaitiniais reiškiniais.
		Remiantis surinktais ar pateiktais duomenimis atsakyti į paprastus klausimus, daryti paprasčiausias išvadas.	Mokiniai bando tarpusavyje lyginti surinktus duomenis, juos komentuoti.
1-2	Pasaulio pažinimas	Gebėti įsitraukti į grupės darbą taip, kad nekiltų nesutarimų. Atsižvelgti į kitų nuomonę, požiūrį.	Mokomasi suvokti ir pripažinti save kaip klasės, bendruomenės narį. Pokalbiuose, diskusijose mokoma pagrįsti savo nuomonę, ieškoma ir mokomasi priimti bendrą sprendimą.
		Nusakyti, ką reikėtų keisti klasės bendruomenės santykiuose, laikytis klasės taisyklių, nebijoti prisiimti atsakomybės.	Sprendžiant kasdienes problemas, mokomasi pasidalyti nuomonėmis. Mokomasi dalyvauti įvairiuose renginiuose ir prisidėti prie bendros sėkmės.
3-4		Gebėti kurti taisykles ir jų laikytis, įsipareigoti, atsakingai ir laiku atlikti darbą.	Ugdomi savikontrolės įgūdžiai. Dirbant grupėse, porose mokomasi būti partneriais, prisiimti atsakomybę už savo įsipareigojimus.
		Gebėti dirbti ir bendrauti su kitais, priimti racionalius sprendimus bei ieškoti kompromisų siekiant bendro tikslo.	Bendraujant su kitais mokomasi išgirsti kito mintį, mokomasi kaip elgtis konflikto metu. Mokomasi bendradarbiauti.
1-2	Dailė ir technologijos	Stebint procesus ir objektus aplinkoje geba pateikti idėjų, ką galima pagaminti.	Organizuojama veikla, kurioje mokiniai stebi įvairius pavyzdžius. Organizuojamos pratybos, kurių metu pasisakoma, ką norėtų pagaminti ir kodėl verta kurti paprastus bet įdomius gaminius.

		Padedant mokytojui pristato, kaip bus įgyvendinama idėja.	Savais žodžiai mokosi paaiškinti sąvokas: idėja, gaminių pristatymas. Pristato idėją piešiniuose, numato, kokios bus reikalingos medžiagos, darbo priemonės bei kaip nuosekliai atlikti darbą.
3-4		Geba numatyti gaminio gamybos etapus, darbo operacijas.	Aiškinasi sąvokas: gamybos etapus, darbo operacijos, gamybos sunkumai. Mokytojas mokiniams padeda numatyti gamybos etapus, darbo operacijas.
		Nurodyti kuo skiriasi gaminys nuo pirminės idėjos, kuo ir kam jis naudingas bei kaip galima realizuoti, pateikti kitiems asmenims.	Organizuojama veikla, kurios metu mokiniai savais žodžiais paaiškina, kas gaminant gaminį kiekviename etape pasiekta, o kas ne ir kodėl. Darbo procesas padeda mokiniams įgyti pasitikėjimo savo jėgomis, moko pamatyti sumanyto ir pagaminto gaminio skirtumus.

Apžvelgus *Bendrojoje ugdymo programoje* (2016) pateiktus duomenis (1 lent.), matome, kad pradinėje mokykloje verslumo ugdymas nėra kaip atskiras dalykas, tačiau verslumo kompetencijos yra ugdomos per įvairių dalykų pamokas, į jas integruojant atitinkamą turinį.

Metodinėje medžiagoje „*Ekonomika ir verslumas*“ (2008), pateikiamas ekonomikos ir verslumo pagrindinėje mokykloje tikslas – siekti, kad mokiniai įgytų ekonomikos pagrindų, kryptingai ugdytųsi verslumo gebėjimus, formuotųsi ekonominį mąstymą, gebėtų tinkamai orientuotis ir sėkmingai veikti nuolat kintančioje ekonominėje aplinkoje. Norint teisingai ugdyti verslumo kompetenciją jaunesniajame mokykliniame amžiuje, mokytojai turi būti pagalbininkai ugdamas asmenines kompetencijas (Verslumo ugdymas: ugdytojo vadovas, 2014).

Verslumo ugdymo(si) mokymosi rezultatai pradiniam lygmenyje pagal šias sritis:

- nuostatos:
  - pasitikėjimas savimi – pradeda pasitikėti savimi ir turėti aukštesnių ateities siekių;
  - rodoma iniciatyva – pradeda ieškoti paprastų problemų sprendimų.
- įgūdžiai:
  - kūrybiškumas – sugalvoja kūrybiškų idėjų ir pripažįsta jų vertę;
  - planavimas – taiko pagrindinius planavimo gebėjimus;
  - finansinis raštingumas – paaiškina ir geba palyginti kainą ir prekės vertę;
  - išteklių valdymas – pradeda formuoti pagrindinį supratimą apie išteklius;
  - rizikos valdymas – mokiniai pradeda suvokti riziką ir prisiimti atsakomybę už savo veiksmus;
    - komandinis darbas – pradeda dirbti su kitais, atlikti užduotis bendraujant ir bendradarbiaujant.
- žinios:
  - žinoti, kaip įvertinti galimybes – atpažįsta vietoje parduodamas prekes ir teikiamas paslaugas arba supranta, kad tam tikros idėjos veikia, o kai kurios neveikia;
  - suprasti verslininkų vaidmenį visuomenėje – supranta ypatingą verslininko vaidmenį;

○ žinoti karjeros galimybes – supranta, kad žmonės imasi verslo dėl įvairių priežasčių (siekdami pelno, norėdami padėti kitiems ar pradėti visiškai kitokią veiklą). (*Europos komisijos parengta ataskaitoje „Verslumo ugdymas Europos mokyklose“* (2016)).

M. Masgram, M. Sutherland ir kt. (2016) teigia, kad verslumo ugdymas(is), tai nėra verslo įkūrimas, tai kasdieniniai įgūdžiai, kompetencijos, kurios padeda būti inovatyviems, lankstiems, iniciatyviems kiekvieną dieną. Leidinyje *Teacher 2020* pateikiama daug įvairių pavyzdžių, kaip galima ugdyti mokinių verslumą bei autoriai išskiria, kokias mokinių sritis reikia tobulinti, kad tinkamai ugdytųsi mokinių verslumo kompetencija. (*Žr. 3 pav.*)

3 pav. Verslumo kompetenciją padedančios ugdyti sritys (Sudaryta autorės, remiantis leidiniu *Teacher 2020*, 2016).

Apibendrinant 3 paveiksle pateiktą informaciją, galime teigti, kad mokinių verslumo kompetencijos ugdymui didelę įtaką daro jų įprastų savybių ugdymas, kuris tarpusavyje yra susijęs ir vienas kitą papildo.

R. Pakrapas ir G. Žibėnienė (2017) išskyrė tokią verslumo kompetencijos sudedamųjų dalių raišką pradinio ugdymo bendrosiose programose:

- Ugdomi verslumo kompetencijos požymiai: atkaklumas, atsakomybė, gebėjimas planuoti, gebėjimas savo idėjas paversti veiksmais, kritinis mąstymas, kūrybingumas, loginis mąstymas, novatoriškas mąstymas, savarankiškumas, savireguliacija, tolerancija.
- Ugdomi ne tiesiogiai verslumo kompetencijos požymiai: drąsa rizikuoti, imlumas naujovėms.
- Neugdomi verslumo kompetencijos požymiai: gebėjimas kurti savo verslą.

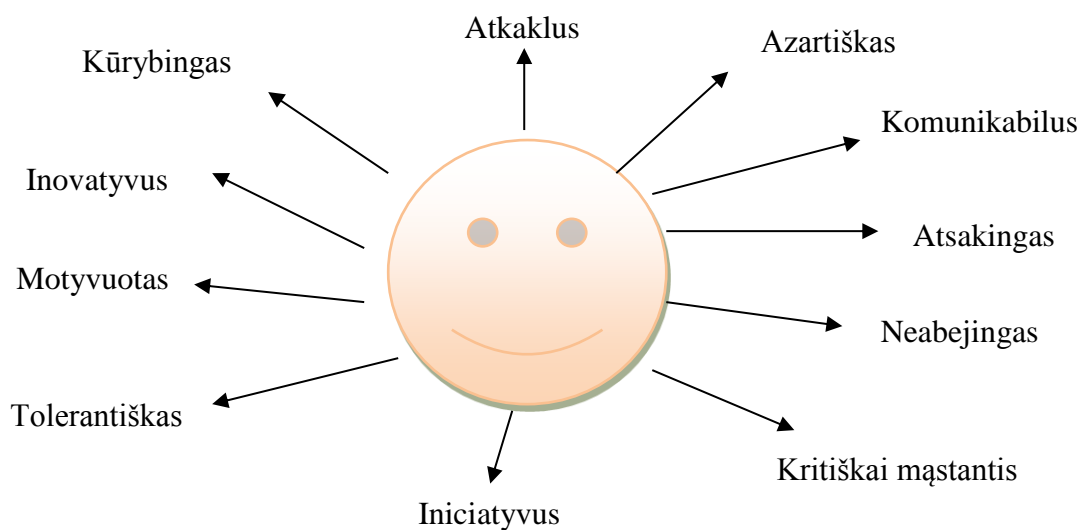
Ugdymo plėtotės centro metodinėse rekomendacijose „Verslumo gebėjimų ugdymas 11-12 klasėse“ (2012), nurodo, kad verslumo ugdymą sudaro tokių asmeninių savybių tobulinimas:

- kūrybingumas – gebėjimas kurti, matyti daugiau negu mato kiti;
- idėjos ir intelekto galia – gebėjimas kurti, matyti daugiau, nei mato kiti;
- savęs pažinimas – savo tikslų, prioritetų ir principų nustatymas;
- planavimas – savo siekių, planų sudarymas;
- gebėjimas organizuoti veiklą, įtraukiant aplinkinius;
- lyderystė ir aktyvumas;
- nuolatinis tobulėjimas.

L. Golff (2004) teigia, kad šiandieninėje ir ateities verslo aplinkoje mokymo procesas turėtų būti koncentruotas į šiuos individualius gebėjimus:

- savikontrolę;
- klausymo gebėjimus;
- susidorojimą su nesėkmėmis;
- problemų sprendimo gebėjimus;
- planavimą;
- organizavimą;
- kantrumą;
- toleranciją;
- bendravimo ir komandinio darbo gebėjimus.

Šios savybės (Žr. 4 pav.) neturi būti ugdomos tik 11-12 klasėje, su šiomis savybėmis mokiniai turi susipažinti jau jaunesniajame mokykliniame amžiuje ir jas vis puoselėti bei tobulinti.

4pav. Verslaus žmogaus savybės. (Šaltinis: Nuostatų dėl pilietiškumo, verslumo ugdymo ir skatinimo bei organizacijų stiprinimo įvertinimo kokybinis tyrimas, 2005).

Apibendrinant galima teigti, kad verslumas – tai procesas, kurio metu besimokantieji siekdami verslo veiksmams paversti savo kūrybines idėjas tobulina savo mąstyseną bei gebėjimus. Verslumo kompetencija – tai gebėjimai, asmeninės savybės, vertybinės nuostatos ir verslumo srities žinios, kurios padeda versliam žmogui prisitaikyti prie nuolat kintančios aplinkos. Verslumo ugdymas(is) nuo mažens turi didelės įtakos vaiko savarankiškumui, atsakomybei ir inovatyvumui. Todėl jis turi būti ugdomas jau mokykloje, mokant vaikus teorines žinias pritaikyti praktikoje. Mokytojas verslumo kompetencijos ugdymo(si) procese turi būti aktyvus pagalbininkas, kuris padėtų mokiniui ugdyti asmenines savybes, tokias kaip kūrybingumas, savęs pažinimas, planavimas, rizikos suvokimas ir valdymas, aktyvumas, lyderystė.

1.2. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) sąlygų ir galimybių apžvalga

Vaikams nuolatos tobulėjant, pasibaigia smagusis žaidimų amžius ir į vaiko gyvenimą atkeliauja naujas amžiaus tarpsnis – vidurinioji vaikystė. Pasak R. Žukauskienės (2012), vidurinioji vaikystė tai 7 – 11-ieji vaiko gyvenimo metai. Šiame amžiaus tarpsnyje darželio lankymą pakeičia mokykla. Todėl šį amžiaus tarpsnį dar galima vadinti jaunesniuoju mokykliniu amžiumi. Mokiniam mokykla, tai naujas laikotarpis, kurio jie labai laukia.

D. Boyd, H. Bee (2011) kaip viduriniąją vaikystę išskiria 6 – 12 metų laikotarpį.

V. Černius (2006) pažymi, jog vidurinioji vaikystė apima 7 – 12 vaiko gyvenimo metus.

Pasak D. Boyd ir kt. (2011) nuo šešerių iki dvylikos metų vaikai įgyja kai kurių brandaus mąstymo požymių. Jie išmoksta daug naujų žodžių, apie įvykius pradeda mąstyti logiškai, sprenddami uždavinius naudojami loginiais ryšiais, schemomis. Šiuo laikotarpiu pasikeičia mokinių socialiniai santykiai, jie ir toliau yra prisirišę prie tėvų, tačiau tampa vis savarankiškesni, santykiai su bendraamžiais tampa pastovesni, mezgasi ilgalaikės draugystės. Taip pat šiame laikotarpyje aktyviai pasireiškia mokinių kūrybiškumas, kuris taip pat yra svarbus ir mokinių verslumo ugdymui(si). Kūrybiškumas – tai gebėjimas kurti originalias, tinkamas bei vertingas idėjas arba problemų sprendimus.

R. Žukauskienė (2012), teigia, kad jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai vis labiau darosi atsakingesni už savo elgesį. Mokydamiesi mokykloje mokiniai nori daug ko išmolti, būti pranašesni už bendraamžius, domisi ir nusimano daugelyje sričių. Tad norint skatinti tinkamą mokinių ugdymą(si), mokytojas turi įdėti pastangų – sudominti mokinius norima veikla, pateikti įdomios informacijos. V. Černius (2006) išskiria, kad vaikai šiuo tarpsniu mokosi įvairiai. Kai kurie viską sprendžia greitai, mažiau kreipdami dėmesį į tikslumą, kiti užduotis sprendžia lėtai, pagalvodami ir apmąstant kiekvieną smulkmeną. Vidurinėsios vaikystės metu aktyviai vyksta lateralizacijos procesas, kurio metu psichinės funkcijos paskirstomos tarp kairiojo ir dešiniojo smegenų pusrutulio. Kairysis smegenų pusrutulis atsakingas už analitinį mąstymą, kurio dėka

gebama suprasti daiktų struktūrą, įvairias taisykles, pažinti laiką, logiškai mąstyti, spręsti matematinius uždavinius, planuoti, išmokti kalbų ir būti fiziškai aktyvūs. Dešinysis smegenų pusrutulius yra atsakingas už jausmus, intuiciją, spalvų skyrimą, fizinius pojūčius, santykius, sąmoningumą, ritmo pajutimą, humoro jausmą, motorinius įgūdžius (Žukauskienė, 2012).

T. Friedline (2015) nustatė, kad vaikai nuo maždaug šešerių metų yra jau išsivystę ir geba taupyti. Remdamiesi šia išvada, galime daryti prielaidą, kad jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai jau turi susiformavusius pirminius taupymo įpročius ir elgesį, taupymo būtinumo suvokimą. Tačiau jaunuoliai ne visuomet priima racionalius sprendimus. Viena iš to priežasčių – nepakankamas finansinis raštingumas.

Šio amžiaus vaikams labai svarbu suprasti apie finansų svarbą, pinigus, kaip jie veikia, kaip juos protingai reikia valdyti. Pradėję savo verslumą ugdyti nuo mažų dienų, užaugę taip pat gebės puikiai planuoti finansus, protingai skolintis ar skolinti. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių verslumo ugdymas(is), dalyvavimas įvairiuose renginiuose (pvz. Kaziuko mugėje), projektuose, konkursuose – mokiniams suteikia teigiamų emocijų, gerų įspūdžių ir praktinių gebėjimų.

J. Godfrey (2005) pagal socialinę ir emocinę išsivystymą skirsto vaikus į keturis amžiaus tarpsnius. Jau nuo 5 – 8 metų geriausia pradėti mokyti vaiką elgtis su pinigais, suprasti jų paskirtį, vertę, formuoti gebėjimą atskirti norus nuo galimybių. Autorius siūlo vaikams vesti savo pinigų apskaitą, informuoti vaiką apie jam labiausias šeimos srities finansines išlaidas, nupirkti jam piniginę, skolinti nedideles pinigų sumas, kurias jis galėtų grąžinti iš savo kišenpinigių. 9 – 12 metų vaikams reiktų ugdyti gebėjimus taupyti, tvarkyti apskaitą, įvertinti atliktą darbą, protingai leisti pinigus, valdyti pinigus, spręsti problemas.

T. Butvilas (2016) pastebi, kad anksčiau mokykloje buvo mokoma vaikus tvarkytis vien tik su savo gaunamais dienpinigiais, tačiau dabar jau to nepakanka. Todėl labai svarbu yra nuo pat darželio ugdyti finansinį raštingumą ir plėtoti verslumo kompetenciją. Nurodomi tokie motyvai:

- vaikai dar pakankamai nežino apie finansus – išlaidauja bei skolinasi nežinodami, kad poreikis tik didėja;
- su finansinėmis subtilybėmis susiduriama vis jaunesniame amžiuje, nes kišenpinigių sistemą propaguoja vis daugiau šeimų, tad turi mokiniams būti suteikiama prevencinio pobūdžio edukacija, kaip tinkamai leisti pinigus;
- daugėja įvairių pagundų išlaidauti ir netaupyti – spalvingos reklamos, elektroninė prekyba ar skolinimosi galimybės, todėl vaikams turėtų būti skatinama taupymo vertybė nuo pat mažų dienų.

Šie suformuoti stiprūs finansinio raštingumo įgūdžiai, nuo pat mažų dienų leidžia asmeniui išvengti rizikingų finansinių sprendimų priėmimo.

Kaip teigia A. Gibb (1991), ugdant verslumą tradiciniai klausymosi, užsirašymo metodai yra mažiausiai tinkami, todėl juos reikėtų keisti atvejų analizėmis, patirtinio ir veiklos mokymo metodais. Mokiniais labiausiai patinka tie mokymo metodai, kuriuos taikant galima ką nors sukurti, pagaminti (Župerka, 2010).

Verslumo ugdymui(-si) organizuoti ypač tinka visi aktyvaus mokymo (-si) metodai: mokymasis bendradarbiaujant, komandinis darbas, projektinis metodas, problemų sprendimo metodai ir pan.. Mokytojas pats turi teisę nuspręsti, kiek laiko jis skirs verslumo ugdymui(-si) dėstant savo dalyką (Integruojamųjų programų gairės, 2005).

Konkretinant ugdymo(-si) metodų grupes, detaliau pristatomi tie metodai, kuriuos naudojant ugdymo(-si) procese sprendžiami šiuolaikinio savarankiško ir kūrybingo žmogaus ugdymo(-si) uždaviniai, plėtojamos verslumo žinios, įgūdžiai, skatinamas mąstymas:

- Atvejo analizės metodas – tai aprašyto įvykio ir jo aplinkybių nagrinėjimas, kai stengiamasi diagnozuoti problemos priežastis, siekiama nagrinėjamą problemą išspręsti (Teresevičienė M. ir kt. 2006).

- Diskusija – tai mokinių skatinimas išreikšti nuomonę nagrinėjama tema, pasinaudojant turima patirtimi, įgytomis žiniomis. Mokiniai raginami atsakyti į užduodamus klausimus bei kitiems asmenims pateikti klausimų. Šis metodas skatina mokinius veikti, ugdo pasitikėjimą savimi, plečia mokinių požiūrį, ugdo kūrybiškumą (Pečiuliauskienė, 2008).

- Projektas – tai planinga ir aktyvi veikla, kurios tikslas yra išspręsti problemą taip, kad būtų gautas norimas rezultatas. Projekto metu sudaromos sąlygos teorines žinias pritaikyti praktiškai. Į rengiamą projektą įtraukiama keletas mokomųjų dalykų, kas padaro mokymo procesą įdomesnį ir naudingesnį (Janulaitienė, Rožukienė, 2008).

Pasak A. Župerkos (2009) mokyklos pritaria ekonominio švietimo reikalingumui, tačiau pastebimas stiprus atotrūkis tarp ugdymo(-si) poreikio ir galimybių įgyvendinimo:

- nustatytas mokomosios medžiagos ir vadovėlių trūkumas;
- identifiкуotas specialistų stygius;
- spragos mokytojų paruošimo ir atestacijos sistemoje;
- trūkumai mokymo programose, standartuose.

Verslumo ugdymas Europos mokyklose (2016), ugdymo procesų klasifikacija remiasi tarptautiniu standartizuotu švietimo klasifikatoriumi (ISCED), jis buvo sukurtas siekiant palyginti įvairių šalių švietimo statistiką ir rodiklius, vartojant vienodas apibrėžtis, dėl kurių sutarta tarptautiniu mastu. Remiantis šia klasifikacija šiame darbe aprašome ISCED 1 lygmenį – pradinį ugdymą. Pradinio ugdymo(-si) metu yra vykdomas mokymas ir ugdymo(-si) veikla, kuria siekiama moksleiviams suteikti pagrindinius skaitymo, rašymo, matematikos įgūdžius. Pradinis ugdymas

padeda sukurti tvirtus mokymosi pamatus, suteikia žinių iš pagrindinių sričių bei skatina asmenybę tobulėti.

Mokytojams, mokantiems verslumo, ekonomikos yra išleistas leidinys *Ekonomika pagrindinėje mokykloje. Aktyvieji mokymo metodai* (2001). Kuriame autorės didelį dėmesį atkreipia į socialinių mokslų įtaką ugdant sąmoningus visuomenės narius. Šio leidinio dėmesio centre yra šeši visuomeniniai vaidmenys: sprendimų priėmėjo, sumanaus vartotojo, našaus darbuotojo, sąmoningo piliečio, apdairaus taupytojo ir ekonomikos dalyvio. Knygoje yra pateikiami šeši skyriai atsižvelgiant į visuomeninius vaidmenis, kiekvienas skyrius yra suskirstytas į pamokas, kuriose yra pateikiami pamokų aprašymai, sąvokos, tikslai, reikalingos priemonės bei įvairios veiklų idėjos, pamokos tikslui pasiekti. Taip pat mokytojas gali pasirinktas pamokos dalis naudoti ekonomiką, verslumą integruojant į kitų dalykų pamokas.

Verslumo ugdymas(is) yra integruotas į mokyklos ugdymo(si) programą. *Eurydice ataskaitoje* (2016) nurodyti trys pagrindiniai verslumo ugdymo(si) integracijos būdai:

- tarpdisciplininis – verslumo ugdymo(si) tikslai yra perkeliameji ir horizontalūs visuose mokomuosiuose dalykuose;
- privalomasis – kai verslumo ugdymas(is) yra privalomas mokomasis dalykas, arba privalomojo mokomojo dalyko dalis;
- pasirenkamasis – verslumo ugdymas(is) yra pasirenkamasis mokomasis dalykas, arba pasirenkamojo dalyko dalis.

Pradiniame ugdyme taikomas tarpdisciplininis verslumo ugdymo(si) integracijos būdas pabrėžiant perkeliamuosius bei horizontaliuosius tikslus, neprisirišant prie konkrečių dalykų. Toks būdas taikomas maždaug pusėje Europos šalių. 14-likoje švietimo sistemų verslumo ugdymas(is) integruotas į privalomus mokomuosius dalykus ir tik labai retais atvejais pradinio ugdymo procese verslumo ugdymas(is) įtraukiamas kaip pasirenkamasis dalykas.

Kaip teigia C. Martinez ir kt. (2010), mokytojams ir ugdymo institucijoms, kurios siekia ugdyti mokinių verslumą, gali kilti problemų dirbant su tarpdisciplininiu ugdymo turiniu, nes mokytojai neturi pakankamai žinių, sunkumams įveikti.

A. Jelagaitės ir J. Vijekio straipsnyje (2012) yra teigiama, kad visgi Lietuvoje verslumo ugdymas(is) ikimokykliniame ir pradiniame ugdyme nėra reglamentuotas. Tik nedaugelis Lietuvos lopšelių – darželių ar pradinių mokyklų vykdo su verslumu susijusius projektus. Ikimokyklinis ugdymas turėtų būti viena iš pirmųjų ugdymo(si) grandžių, kurioje būtų pradedami perteikinti verslo kultūros pagrindai. Darželiuose ir pradinėje mokykloje verslumo ugdymas(is) yra integruotas į socialinį ugdymą. 5 – 8 klasėje taip pat ekonomikos ir verslumo dalykų yra labai mažai, jie yra integruojami į kitų pamokų dalykus. Tik 9 – 10 klasėje mokiniai pradeda mokytis ekonomikos ir

verslumo, kaip atskiro dalyko. 11 – 12 klasėje verslumas yra tik pasirenkamasis dalykas, todėl verslumo ugdymas(is) vyksta tik pavienių mokytojų iniciatyva.

Daugelyje Europos šalių jau keletą dešimtmečių ypatingas dėmesys skiriamas verslumui ir jo ugdymui(si). Knygoje *“Verslumo mąstymo ir įgūdžių ugdymas ES”* (2013) yra teigiama, kad yra labai svarbu pereiti nuo tradicinių prie naujų mokymo formų, pagal kurias būtų daugiau mokomasi iš patirties, sudarant tikras gyvenimiškas situacijas, kuriose mokiniai taptų dar labiau suinteresuoti savo mokymusi. Tokiais metodais mokiniai lavina savo gebėjimus dirbti ir mokytis savarankiškai, pagal jų poreikius, principus, išmokdami didžiulius savo pasiekimais ir labiau pasitikėdami savimi.

Viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovė “Spinter tyrimai” 2005 m., kokybiniu ekspertų požiūriu, verslumui ugdyti turėtų būti aktyviai taikomi visi neformaliojo ugdymo(si) metodai: projektinė veikla (pvz.: „Drąsinkime ateitį“, „Atverk duris“, „Jaunasis kolega“), konkursai (pvz.: „Renkuosi verslą“, „Junior Peak Time“), verslo planų rašymas, simuliaciniai mokymai (pvz.: Vadybos ir ekonomikos modeliavimo pratybos (VEMP)), aktyvios diskusijos.

L. Mincienė ir kt. (2004) verslumo ugdymui(si) rekomenduoja aktyvaus mokymo (si) metodus: verslo žaidimus, verslo įmonės imitavimą, patyrimo pratimus, komandinį darbą. Taip pat specialistai rekomenduoja verslumo ugdymui(si) naudoti kompiuterinius strateginius žaidimus, nagrinėti veikiančių įmonių situacijas. Džiugu tai, kad šiais laikais vis daugėja įvairių įstaigų, organizacijų, kurios padeda jaunimui save realizuoti. Šiuo metu viena iš populiariausių yra 1993 metais įkurta Lietuvos *Junior Achievement* organizacija. Ji ugdo Lietuvos jaunimą, moko suprasti verslą ir ekonomiką, puoselėti verslumą ir lyderio savybes. Pagal šios organizacijos programas mokosi apie 40proc. Lietuvos mokyklų. Taikydami šios organizacijos programą mokiniai kartu su mokytoju steigia moksleivių mokomąsias bendrijas, kurias valdo pagal bendrovės veiklos įstatus, įgyja verslo valdymo įgūdžių praktikoje. Kurdami įmones mokiniai dalyvauja savo miesto, šalies ir net tarptautinėse Mokinių mokomųjų bendrovių (toliau – MMB) mugėse, kuriose taip pat įgauna didelės patirties pristatydami savo prekę, klausydamiesi paskaitų, bendraudami su verslininkais, ar kitais su verslo kūrimu susijusiais asmenimis. MMB mugės organizuojamos vyresniųjų klasių mokiniams, tačiau pastebima, kad dalyvauti mugėse vis daugiau noro pareiškia ir pradinių klasių mokiniai.

Be mokinių mokomųjų bendrovių, Lietuvoje taip pat yra suteikiama nemažai galimybių mokiniams ugdyti verslumo kompetenciją (*Žr. 2 lentelę*). Gaila, kad tik maža dalis renginių, konkursų, projektų yra skirti pradinių klasių mokiniams. Taip pat tiek jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams, tiek ir vyresniesiems yra pateikiama nemažai literatūros, susijusios su verslumo ugdymu(si). Trumpai supažindiname su mokomąja medžiaga jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams (*Žr. 3 lentelę*).

2 lentelė. Renginiai, projektai, konkursai susiję su verslumo ugdymu(si) (Sudaryta autorės).

RENGINIAI, PROJEKTAI, KONKURSAI, UŽSIĖMIMAI	APRAŠYMAS
„Jaunojo kolegos savaitė“	Prie Jaunojo kolegos savaitės jungiasi įmonių, organizacijų darbuotojai, kurie vienai dienai priima moksleivius ir supažindina juos su savo profesija praktikoje. Projekto dalyviai dalijasi savo patirtimi, išgyvenimais. Artimesnė pažintis su profesijomis, leidžia mokiniams mąstyti apie savo karjerą tolimesniame gyvenime.
„Pinigėnai“	Tai smagus žaidimas, sukurtas 5–9 metų amžiaus vaikams. Daugybė smagių svetainės žaidimų ir užduočių vaikams paaškins 4 svarbiausius su pinigais susijusius aspektus: iš kur gaunami pinigai, kokia jų vertė, kaip pasirinkti prioritetus ir taupyti. Žaidimas „Pinigėnai“ skatina tėvų ir vaikų dialogą. Žaidimo užduotis tėvai gali lengvai perkelti į kasdienes situacijas ir aptarti pinigų klausimus su vaiku, duodami jam kišenpinigių, renkantis žaislus ar kitus pirkinius.
„Pinigų bitė“	„Finansinio raštingumo olimpiada“ – tai tradicinė iniciatyva visoms Lietuvos mokykloms. Olimpiadoje mokiniai turi įrodyti, kad ne tik žino, kaip taupyti ar uždirbti, bet ir sugeba planuoti savo biudžetą, išmano pinigų istoriją ir net viešųjų finansų pagrindus.
Edukacinis projektas „Pažink banką“	Kasmetinė „Danske Bank“ iniciatyva, kviečianti vaikus dalyvauti interaktyviose paskaitose ir iš arti susipažinti su bankų veikla ir finansų pasauliu, tobulėti ir gerai pasiruošti žengti pirmus žingsnius finansinio savarankiškumo link. 1–8 klasių mokiniams žaisminga forma pristatoma bankų bei pinigų atsiradimo istorija, jų veikla bei funkcijos.
„Jaunimo verslumo akademija“	Mokymo programa vaikus supažindina su verslo subtilybėmis, suteikia žinių ir gebėjimų, kurie padės pažinti save ir kitus, suprasti, kaip uždirbti pinigus, ryžtingai spręsti finansines problemas, orientuoti jauną verslininką naujų rinkos galimybių paieškose, numatyti problemų sprendimo būdus, priimti atsakomybę, mokytis iš savo klaidų, būti kūrybingam, nesivaržant klausti ir niekada nepasiduoti.
<p>„Jauna piniginė“</p> <p>KONKURSAS</p>	2016 m. kartu su Švietimo ir mokslo ministerija ir Ugdymo plėtotės centru buvo surengtas finansinio raštingumo ugdymo projekto „Jauna piniginė“ kūrybines dirbtuves. Projekto metu išbandytos užduotys, surinktos įžvalgos ir nustatytas grįžtamasis ryšys bus pateikti Švietimo ir mokslo ministerijai ir Ugdymo plėtotės centrui, siekiant sukurti integruotą finansinio raštingumo ugdymo mokyklose programą. Finansinio raštingumo konkurse „Jauna piniginė“ gali dalyvauti visų klasių moksleiviai bei ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo įstaigų auklėtiniai iš visos Lietuvos. Numatomos keturios varžovų amžiaus kategorijos: ikimokyklinis ir priešmokyklinis amžius, 1–4 klasė, 5–8 klasė ir 9–12 klasė.
<p>Lietuvos banko organizuojama „Finansinio raštingumo savaitė“</p> <p>VAIKŲ FINANSINIO ŠVIETIMO SAVAITĖ</p> <p>LIETUVOS BANKAS</p>	Vaikų finansinio švietimo savaitės tikslas – paskatinti vaikus nuo mažų dienų domėtis finansų ir ekonomikos pasauliu, suteikti žinių ir ugdyti asmeninių finansų tvarkymo įgūdžius. Vaikų finansinio švietimo savaitės renginiai, kurie paprastai vyksta kovo mėnesį, organizuojami bendradarbiaujant su ugdymo įstaigomis, finansų rinkos dalyviais, kitomis valstybės institucijomis ir nevyriausybinėmis organizacijomis.
Savaitgalinė vaikų ir paauglių verslumo mokykla „MiniBoss“	„MiniBoss“ mokyklą gali pradėti lankyti vaikai nuo šešerių iki keturiolikos metų amžiaus. Mokykloje iš viso yra aštuoni kursai, kuriems skiriama po vienerius mokslo metus. Visi vadovėliai, kitos mokymo priemonės privalo būti leidžiamos vietos kalba. Visa informacija yra perteikiama paprastai – žaidimo forma. Mokykloje „MiniBoss“ apstu įvairios veiklos. Auklėtiniai ne tik klauso įdomių pamokų, bet ir gauna naudingų užduočių, išmoksta dirbti

	komandoje, gauti naudos bendradarbiaudami. Jie kuria projektus, planuoja biudžetus. Rezultatus pristato kiekvienais metais tarpmokykliniuose turnyruose, vėliau – šalies verslumo čempionatuose. Vasaromis vaikai vyksta į turiningo laisvalaikio tarptautines temines stovyklas.
Pilotinis projektas „Pradinio ugdymo programą vykdančių mokyklų finansiniam raštingumui stiprinti“	Švietimo, mokslo ir sporto ministerija ir „Lietuvos Junior Achievement“ kviečia mokyklas, vykdančias pradinio ugdymo programą, dalyvauti bandomajame projekte finansiniam mokinių raštingumui stiprinti. Projektas prasidės šių metų rugsėjo 1 d. Jo metu bus išbandoma „Junior Achievement“ adaptuota ir finansiniam raštingumui stiprinti skirta programa „Mano bendruomenė“. Programa „Mano bendruomenė“ truks metus. Per tą laiką mokyklų komandos dalyvaus mokymuose, kituose renginiuose apie finansinį raštingumą, su socialiniais partneriais ir vietos bendruomenėmis inicijuos konkursą mokyklose „Mano bendruomenės modelio sukūrimas“.

3 lentelė. Mokomoji literatūra susijusi su verslumo ugdymu(si) (Sudaryta autorės).

MOKOMOJI LITERATŪRA	APRAŠYMAS
„Žingsnelis į ekonomiką“	<p>G. Verbickienė, D. Verbickienė, R. Abramovienė.</p> <p>„Ši knygelė – tai užduočių sąsiuvinis I–II klasių mokiniams. Jis parengtas taip, kad pradinukas, atlikdamas praktines užduotis, susipažintų su paprasčiausiais ekonomikos terminais, suprastų, kas yra gamintojai, vartotojai, stygius ir kt. Knygelėje gausu galvosūkių ir įdomių užduočių, kurios žadina vaikų susidomėjimą, skatina mąstyti ir diskutuoti“.</p>
„Pasirinkimų šalis“	<p>A. Malčiauskienė, D. Poškienė, B. Šinkūnaitė</p> <p>„Mokomųjų priemonių komplektas III-IV klasėms, kurį sudaro: mokytojo knyga, kurioje yra išsamūs 36 ekonomikos pamokų metodika, pratybos, kuriose pateikta daug įdomių užduočių ir netgi vaidinimai.“</p>
„The entrepreneurial school“	<p>Tinklapis, kurioje mokytojams pateikiama daug naudingos informacijos. Mokytojai šiame tinklapyje dalijasi savo patirtimi, įvairiais metodais, kuriuos taiko mokinių verslumo ugdyme. Taip pat kiekvienam yra laisvai prieinama įvairi informacija, tad mokytojai kurie turi gerą užsienio kalbos (anglų) žinias, gali puikiai naudotis šiuo tinklapiu.</p> <p>http://www.tesguide.eu/default.aspx</p>
„Debesėlis – vertas milijono“	 <p>Knyga 9-12 metų vaikams apie ekonomiką, verslą. Knygoje pasakojama keturių kiemo draugų istorija apie šuniuko Debesėlio gelbėjimo planą, kurio fone aiškiai ir smagiai išdėstomos ekonomikos ir verslo peripetijos bei sąvokos. „Debesėlis – vertas milijono“ – knyga, kuri padės vaikams pažvelgti į verslą kaip į galimybę tobulėti, paskatins kurti ateities planus.</p>

<p>„Serija „Mokausi tvarkyti savo finansus“: „Pirmieji finansiniai įgūdžiai 3-5 klasės“. Mokytojo ir moksleivio knyga.</p> <p>„Kaip kalbėti su savo vaiku apie asmeninius finansus 1-5 klasės“ Tėvų knyga</p>	<p>Tai puiki mokomoji priemonė, padėsianti moksleiviams bendrojo lavinimo mokyklos klasių išmokti priimti geresnius sprendimus, kaip užsidirbti, leisti, taupyti, skolintis ir skolinti bei valdyti pinigus. Seriją sudaro mokytojo knyga, moksleivio knyga, tėvų knyga. Vienas įdomesnių šios mokymo medžiagos bruožų yra tas, kad kiekvienai moksleivių amžiaus grupei siūlomas ir vadovėlis tėvams. Tyrimai rodo, kad priiminėti ekonominius sprendimus vaikai dažniausiai mokosi iš tėvų, o šie moko vaikus remdamiesi savo patirtimi.“</p> <div data-bbox="705 443 1455 741"> </div>
<p>Lietuvos Banko metodinė ir edukacinė medžiaga „Pažink eurus“</p> <div data-bbox="347 817 545 925"> </div>	<p>„Edukacinė medžiaga, skirta ir ikimokyklinio amžiaus vaikams, ir įvairių amžiaus grupių mokiniams, parengta vadovaujantis principu, kad skirtingų amžiaus grupių mokiniai nevienodai įsisavina mokomojo turinio medžiagą. Medžiagą sudaro paskaita, medžiaga 8-15 metų vaikams, viktorinos klausimai, vaizdo medžiaga“</p>

Apibendrinant 2 ir 3 lentelės duomenis, galime teigti, kad jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokiniams yra organizuojama tikrai nemažai įvairių veiklų, renginių, užsiėmimų, kuriuose mokiniai turi galimybę tobulinti savo verslumo ir finansinio raštingumo gebėjimus. Taip pat mokiniams, mokytojams ir tėvams yra paruošta nemažai įvairiuose literatūros, kuri padeda tobulinti ir ugdyti vaikų verslumą, reikia tik gebėti atsirinkti naudingą informaciją.

Europos Sąjungos Komisijos plane verslumo įgūdžiams ugdyti (2006) teigiama, kad simuliaciniai pratimai, apsilankymai įmonėse ir mini bendrovių steigimai yra vieni veiksmingiausių verslumo skatinimo būdų. Apie 20 proc. mini bendrovių veikloje dalyvaujančių vidurinių mokyklų moksleivių, baigę studijas, įkuria savo bendroves.

Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD, 2005) atlikti tyrimai patvirtino, kad švietimas ir praktinis parengimas yra pagrindas verslumo didinimui. OECD atlikti tyrimai parodė, kad verslumo ugdymas taip pat turi trūkumų ir problemų, į kuriuos kviečia atkreipti dėmesį. Teigiama, jog ypač didelis poreikis yra:

- nuosekliai ir sistemiškai integruoti verslo dalykus į formalias sistemas, skatinant bendradarbiavimą tarp švietimo įstaigų ir privataus sektoriaus;
- padidinti valstybės finansavimą, skirtą verslumo programų ir pedagogų kvalifikacijos tobulinimui;
- patobulinti koordinavimą tarp skirtingų vyriausybinių padalinių, atsakingų už verslumo skatinimą švietime ir praktiniame parengime.

Europos komisijos parengtoje ataskaitoje „Verslumo ugdymas Europos mokyklose“ (2016) pateikiami nacionaliniai aprašai, kuriuose išskiriama ir Lietuvos valstybė. Lietuvoje nėra specifinės

verslumo ugdymo strategijos, tačiau verslumo ugdymas yra tiesiogiai integruotas į Lietuvos verslumo veiksmų 2014-2020 metų planą. Šioje strategijoje apimamos visos ugdymo pakopos. Ši strategija remiasi 2004-2012 m. įgyvendinama specifine Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija. Pagrindinis tikslas Lietuvoje – padidinti verslumo lygį. Šiame tikslu aiškiai atsispindi Europos veiksmų plano „Verslumas 2020 metais“ tikslai. Strategijos tikslas turi 3 uždavinius:

- sukurti nuoseklią ir tęstinę verslumo ugdymo(si) sistemą;
- sukurti verslo pradžiai ir plėtrai palankią aplinką;
- skatinti verslumą, užtikrinant viešųjų paslaugų verslui prieinamumą, formuoti teigiamą verslininko įvaizdį visuomenėje.

G. Strazdienė ir A. Garalis (2006) aprašo verslumo tendencijas keliose Europos šalyse:

Verslumo ugdymas Austrijoje: paskutiniaisiais metais buvo parengtas verslumo mokymo paketas vidurinėse ir profesinėse mokyklose, verslo administravimo koledžuose parengta programa, kuri ugdo verslininkišką mąstymą, daugelis universitetų siūlo verslininkystės kursus, rengia naują medžiagą, kuri bus skirta ir mokiniams, ir mokytojams. Kuriamą daug priemonių, skatinančių verslumo ugdymą pradinėse ir vidurinėse mokyklose. Šios priemonės susijusios su asmeninių gebėjimų vystymu – asmenybės pasirengimas, darbas komandoje, atsakomybė, kritinis mąstymas, lankstumas, bendravimo gebėjimai.

Verslumo ugdymas Italijoje: įdiegtas alternatyvus mokyklinis darbas, kaip praktinio parengimo metodas, sudaryti lankstūs tvarkaraščiai, kad galėtų pabaigti praktinio parengimo būrelį, taip pat mokiniai turi galimybę įsitraukti į imitacinių įmonių darbą.

Verslumo ugdymas Jungtinėje Karalystėje: turi daug gerų verslininkiškos kultūros pavyzdžių. Rengiamos verslo savaitės, kurių metu įgyvendinama priemonė: „Pradėk kalbėti apie idėją“. Ši priemonė skatina 14-25 metų jaunuolius pradėti mąstyti verslininkiška. Taip pat jaunuoliai dalyvauja penkių dienų „įmonės mokymuose“, kurie yra formalaus mokymo dalimi.

Verslumo ugdymas Danijoje: Švietimas ir praktinis parengimas yra svarbūs įrankiai, kurie stiprina inovacijas ir verslininkystę. Verslumo mokoma įvairiais būdais: pradedant teorinėmis studijomis ir einant link realaus pasaulio imitavimo ir praktinio parengimo imitacinėse įmonėse. Viena iš svarbiausių priemonių – Danijos verslumo akademija. Jos tikslas, suteikti galimybę mokytis verslumo visuose lygiuose, kaip vieno iš mokomųjų dalykų.

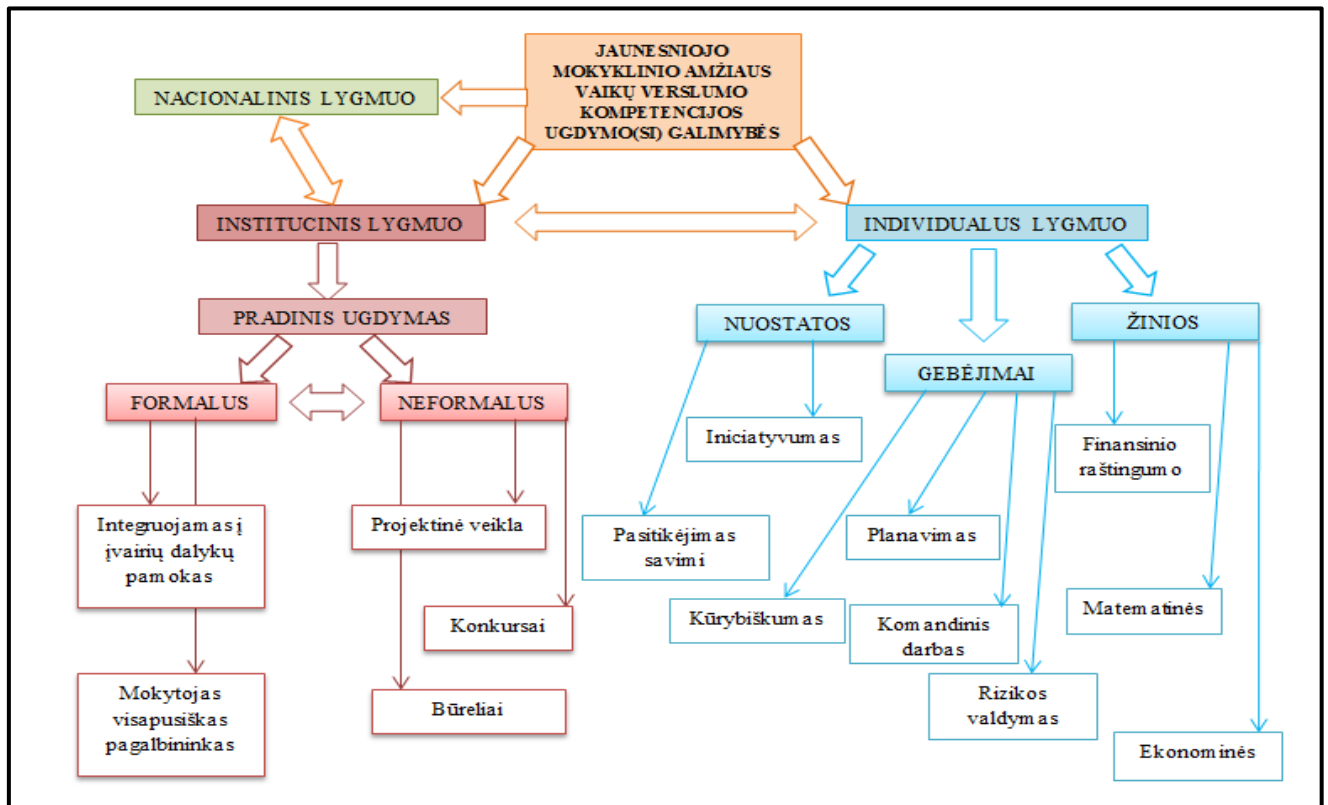
Verslumo ugdymas Estijoje: mokiniams siūloma dalyvauti mokinių įmonių programoje. Mokiniai dirba prižiūrimi konsultantų arba mokytojų, kurie yra parengti teikti pagalbą. Mokslo metų eigoje mokiniai dalyvauja vietos ir nacionalinėse mokinių įmonių mugėse. Mokymų metu naudojamos specifinės verslo pasaulio žmonių ir universitetų žinios. Taip pat yra parengta mokomoji medžiaga, kuria naudojasi ir mokiniai, ir mokytojai.

Verslumo ugdymas Norvegijoje: vyriausybė laikosi požiūrio, jog verslumas turi būti formuojamas jau ankstyvame amžiuje. Išskirtinis dėmesys šioje šalyje yra skiriamas pedagogų parengimui. Nuo pat mažų dienų vaikai mokomi elgtis su pinigais, susipažįsta su įvairių įmonių darbu.

Apibendrinant galime teigti, kad daugelyje pasaulio šalių verslumo ugdymas(is) yra įtrauktas į nacionalines mokymo programas. Teigiama, jog verslumo ugdymas(is) į žmogaus gyvenimą turi būti diegiamas nuo vaikystės. Jaunesniajame mokykliniame amžiuje tai yra labai svarbu, nes mokiniai susiduria su sėkmės patyrimu, džiaugsmu, kas skatina juos toliau siekti, tobulėti. Panaudojant mokinių veiklumą skatinančius metodus (žaidimus, projektus, diskusijas, eksperimentavimą, jausminį patyrimą), kuriuos autoriai išskiria kaip efektyviausius, mokiniai priima labiausiai bei ugdymo(si) proceso metu yra sudaromos palankiausios sąlygos verslumo kompetencijai ugdyti. Mokiniais daug džiaugsmo suteikiama dalyvaujant įvairiuose renginiuose, konkursuose, projektuose, tačiau didžioji dalis renginių yra skirta vyresniųjų klasių mokiniams. Neretai mokytojai susiduria su kompetencijos bei praktinės patirties trūkumu bei su sunkumais norint tobulinti savo žinias.

1.3. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybių teorinis hipotetinis modelis

Remiantis statistikos duomenimis, galime teigti, kad jaunesniojo mokyklinio amžiaus verslumo ugdymas(is) yra didelė problema tiek šalyje, tiek ir visame pasaulyje. Dabartinė situacija rodo, kad verslumo kompetencijos ugdymas(is) pradedamas tik aukštesnėse klasėse ekonomikos pamokose (Barynienė, Paužaitė, Cibulskaitė, 2014). Atlikus mokslinės literatūros analizę, galime išskirti pagrindinių verslumo ugdymo(si) galimybių lygmenis: *nacionalinį, institucinį bei individualųjį*. Siekiant išsiaiškinti verslumo ugdymo(si) galimybes pradinėje mokykloje, buvo sudarytas teorinis hipotetinis modelis, kuris pristatomas 5 paveiksle.

5pav. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybių teorinis hipotetinis modelis (*Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2019*).

Nacionalinis lygmuo yra labai svarbus jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdyme(si), nes jis daro įtaką viskam. Jei nacionaliniu lygmeniu nėra kuriamos verslumo ugdymo programos, neskatinama ugdyti verslumo nuo pat ikimokyklinio amžiaus, tai ir vėlesniame laikotarpyje tiek mokiniai, tiek ir mokytojai nebus susitelkę ties šios kompetencijos ugdymu. Šiame lygmenyje yra labai svarbus šios kompetencijos reglamentavimas tiek Europos Sąjungos, tiek nacionaliniu lygmeniu. Todėl galėtume išskirti šiuos pagrindinius dokumentus, kurie tai reglamentuoja: *Lisabonos strategija (2000)*, *Europos Sąjungos bendradarbiavimo švietimo ir mokymo srityje strategija „ET 2020“ (2010)*, *Nacionalinė jaunimo verslumo skatinimo 2014-2020 m. programa (2014)*, *Lietuvos verslumo veiksmų planas 2014 -2020 m. (2014)*, *Vaikų įtraukties mokyti ir įvairiapusio ugdymo 2017-2022 m. veiksmų planas (2017)*.

Verslumo ugdomos galimybes **instituciniu** lygmeniu yra tiek *formalusis*, tiek *neformalusis* mokymo būdas. Jaunesniajame mokykliniame amžiuje, siekiant *formaliuoju* mokymo būdu ugdyti(s) mokinių verslumą, mokomoji medžiaga turi būti integruojama į įvairių dalykų pamokas, kadangi verslumo, kaip atskiro dalyko nėra. Integruojant mokomąją medžiagą į kitų mokomųjų dalykų ugdymo turinį mokytojas turi būti visapusiškas pagalbininkas, kuris pakreiptų veiksmą reikiama linkme. *Neformaliajame* ugdyme verslumas turi būti kaip patrauklus mokomasis dalykas, kuriuo mokiniai norėtų domėtis, siektų savo tikslų. Dalyvavimas konkursuose, projektinėse veiklose, simuliaciniuose žaidimuose ar vaidinimuose – tai pagrindinis mokinių paskatinimas ir

noro sužadınimas. Verslumo kompetencijos ugdymas(is) turi bŭti kryptingas ir kompleksiškas, paremtas strateginiais sprendimais (Dubinas, Ševareikienė, 2002).

Išanalizavus mokslinę literatūrą, galime teigti, kad labai svarbu yra ugdyti asmenines mokinių savybes. **Individualiu** lygmeniu verslumo ugdymo(si) galimybes sudaro *žinios, gebėjimai* ir *nuostatos*. Svarbu susipažinti su mokinių turimomis *žiniomis*: finansinio raštingumo, matematinėmis bei ekonominėmis bei nepamiršti šios srities žinių tobulinti. Svarbiausi turimi ir kryptingai ugdomi turi bŭti šie *gebėjimai*: kūrybiškumas, planavimas, komandinis darbas, rizikos valdymas. Pagrindinės *nuostatos* reikalingos verslumo ugdymui(si): pasitikėjimas savimi, iniciatyvumas.

Atskleidus jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybes, galima teigti, jog:

- *Verslumo kompetencija – tai nuostatų, žinių bei gebėjimų visuma bei asmeninės savybės, kurios padeda žmogui prisitaikyti prie nuolat kintančios aplinkos, savarankiškai gyventi ir pozityviai veikti savo, šeimos ir visuomenės labui, kad sugebėtų prisiimti atsakomybę. Verslumo ugdymo tikslas – ugdyti kūrybingumą, atsakingumą, darbštumą, sąžiningumą, numatyto tikslo siekimą. Lietuva, būdama Europos Sąjungos nare, atsižvelgia į Europos Komisijos rekomendacijas, formuojant versumo ugdymo ir skatinimo politiką bei teisinius dokumentus, tačiau šiandien verslumo skatinimo rezultatai Lietuvoje nepateisina visų pastangų. Vienas iš švietimo politikos uždavinių – užtikrinti nuoseklų verslumo kompetencijos ugdymą visuose lygmenyse – nuo ikimokyklinio ugdymo įstaigos iki universiteto.*

- *Šiame darbe sukurtas jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybių teorinis hipotetinis modelis, kuriame pateikiami verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybių lygmenys: nacionalinis, institucinis ir individualusis. Sukūrus šį modelį, būtina empiriškai patikrinti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybes formaliąjame ugdyme.*

II. JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ VERSLUMO KOMPETENCIJOS UGDYMO(SI) GALIMYBIŲ EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo loginė schema

Siekiant sistemingai gilintis į tyrimo problemą, būtina tinkamai susiplanuoti tyrimą, atsižvelgiant į pagrindinius tyrimo klausimus: kokią tyrimo strategiją pasirinkti? Kaip bus renkami duomenys? Kokiomis priemonėmis bei būdais bus siekiama įgyvendinti tyrimo tikslą? (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

Magistro darbo tyrimą sudaro šeši etapai, kuriuose detaliau pristatoma tyrimo eiga, struktūra, duomenų rinkimo ir analizės metodai bei rezultatai.

4 lentelė. Bendroji tyrimo eiga.

I etapas	Mokslinės literatūros analizė (2018-2019 m.) Šiame etape buvo suformuluota tema, pagrįstas jos aktualumas, tyrimo objektas, tikslai ir uždaviniai. Siekiant atskleisti temos aktualumą buvo renkama ir sisteminama mokslinė literatūra, analizuojami dokumentai.
II etapas	Tyrimo metodų pasirinkimas (2018 m. lapkričio mėn.) Buvo pasirinkti du tyrimo metodai: <i>kokybinis tyrimas</i> (pusiau struktūrizuotas interviu) ir suprojektuotas Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo ugdymo(si) <i>projektas</i> .
III etapas	Pusiau struktūruoto interviu atlikimas (2019 m. sausio mėn.) Interviu metodu buvo apklausti 6 informantai – bendrojo ugdymo mokyklų pradinė klasių mokytojai. Interviu atliko tyrėja, baigiamojo darbo autorė. Interviu metu laikytasi tyrimo etikos principų.
IV etapas	Suprojektuotas jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo ugdymo(si) projektas (2019 m. vasario – kovo mėn.) Projektas praktiškai įgyvendintas Klaipėdos mokykloje. Projekte dalyvavo 18 (9 – 10 metų) vaikų.
V etapas	Duomenų tvarkymas ir rezultatų interpretacija
VI etapas	Išvadų ir rekomendacijų rengimas

2.2. Tyrimo metodika ir organizavimas

2.2.1. Pedagogų nuomonės apie jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybes tyrimo pristatymas

Šio tyrimo paskirtis – išsiaiškinti pedagogų nuomonę apie jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybes.

Duomenų rinkimo metodas. Kokybiniame tyrime pasirinktas interviu metodas, kurį mokslininkai (Tidikis, 2003; Kardelis, 2016) pristato kaip vieną iš dažniausiai kokybiniuose tyrimuose naudojamų duomenų rinkimo metodų, kurio metu duomenys renkami klausinėjant. Vienas iš svarbiausių metodo privalumų yra tai, jog informantas gali išsakyti savo nuomonę, kuri padeda atskleisti tyrinėjamo objekto esmę. Kokybiniame tyrime buvo naudojamas iš dalies struktūruotas interviu metodas, kuriame tyrėjas iš anksto numato klausimus, problemas, tačiau siekdami patikslinimo pateikia ir papildomus klausimus, nesilaikydamas griežto eiliškumo (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 6 Klaipėdos bendrojo ugdymo mokyklų pradinio ugdymo pedagogai. Informantai neprieštaravo, kad tyrimo metu gauti duomenys būtų panaudoti šiame darbe. Informantai buvo informuoti apie tyrimo etikos principų laikymąsi ir buvo susitarta dėl interviu laiko bei vietos. Numatyta susitikti su kiekvienu pedagogu – informantu, jam patogiu metu po darbo.

5 lentelė. Pradinio ugdymo pedagogų demografiniai duomenys.

Informantas	Amžius	Pedagoginė kvalifikacija	Pedagoginio darbo stažas	Ugdomoji klasė
M ¹	34	Pradinių klasių mokytoja metodininkė	4	4
M ²	58	Pradinių klasių mokytoja metodininkė	35	3
M ³	44	Pradinių klasių mokytoja metodininkė	24	3
M ⁴	48	Pradinių klasių mokytoja metodininkė	25	2
M ⁵	49	Pradinių klasių mokytoja metodininkė	31	2
M ⁶	31	Pradinių klasių vyr. mokytoja	8	4

Tyrimo organizavimas. Tyrimas atliktas 2019 m. sausio mėn. Planuojant tyrimą buvo laikomasi tradicinio požiūrio į struktūrą: suformuluoti pagrindiniai tyrimo klausimai, pasirenkami informantai, vykdomas interviu bei analizuojami tyrimo duomenys. Dėl tyrimo vykdymo buvo susitarta su Klaipėdos bendrojo ugdymo mokyklų vadovais, gauti sutikimai atlikti tyrimą.

Šio tyrimo metu informantams buvo pateikiami iš anksto apgalvoti, atviri klausimai, kurie buvo pateikti ta pačia eilės tvarka, vienodai sunumeruoti, į kuriuos atsakoma laisvai reiškiant savo nuomonę. Šio interviu metu buvo palikta galimybė pakreipti pokalbį dominančiais klausimais, tačiau nenutolstant nuo tyrimo esmės. Buvo suformuluoti 23 klausimai. Jie suskirstyti į tokius blokus:

1. Demografiniai duomenys.
2. Klausimai apie verslumo ugdymą(si).
3. Mokytojo kompetencija ugdyti verslumą.
4. Verslumo ugdymo(si) galimybės.

Interviu klausimai pedagogams pateikiami 1 priede.

Interviu vykdymas. Interviu atliko tyrėja, magistrinio darbo autorė. Atliekant tyrimą laikytasi tyrimo etikos principų: buvo pasisveikinta, prisistatyta, informantai supažindinti su tyrimo tikslu. Tyrėja stengėsi sukurti saugią ir pasitikėjimą skatinančią atmosferą. Buvo klausiama aiškiai, vienu metu pateikiant tik vieną klausimą, stengiamasi laikytis nuoseklios klausimų sekos. Interviu truko 20 - 25 min. Interviu pabaigoje padėkota informantams už dalyvavimą tyrime. Interviu metu tyrėja pokalbį įrašinėjo, o svarbiausius atsakymus žymėjosi. Gauta informacija įrašyta į USB atmintinę, o vėliau perkelta į darbo autorės kompiuterį.

Duomenų analizė ir rezultatų interpretavimas. Interviu metu įrašytas į diktofoną pokalbis buvo transkribuotas į rašytinį tekstą. Išskirti esminiai aspektai ir kategorijos, kuriuos

atspindi frazės, sakiniai, pagrindiniai žodžiai, tiesiogiai susiję su nagrinėjama tema. Gauti tyrimo rezultatai buvo interpretuoti.

2.2.2. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) projekto tyrimo metodika

Projektuojant verslumo kompetencijos ugdymą(si) jaunesniajame mokykliniame amžiuje, remtasi teoriniais pagrindais bei apibendrintais pedagogų nuomonės tyrimo rezultatais. Šio tyrimo esmė suprojektuotas ir įgyvendintas verslumo ugdymo(si) projektas jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams. Projektas atliktas 2019 m. vasario – kovo mėnesiais. Jį sudarė 3 etapai: planavimas, vykdymas, refleksija.

I etapas: planavimas – šiame etape, remiantis teorinėje dalyje išsakytomis tezėmis, atsižvelgiant į kokybinio tyrimo metu išsakytas pedagogų nuomones apie verslumo ugdymą(si) jaunesniajame mokykliniame amžiuje, suprojektuotas tikslingas jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo ugdymo(si) projektas (Žr. 2 priedą). Planavimas buvo sudarytas iš tikslo suformavimo, metodų parinkimo, pagrindinių temų ir projektinių užduočių sudarymo, informantų parinkimo, projekto aplinkos paruošimo.

Projekto tikslo formavimas: jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo ugdymo(si) projekto tikslas – gilinti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo žinias, skatinti skaičiuoti, taupyti.

Metodų parinkimas: buvo numatyti siekiami rezultatai, ugdymo(si) ir vertinimo metodai, kurie aprašyti 6 lentelėje.

6 lentelė. *Siekiami rezultatai, ugdymo(si) bei vertinimo metodai.*

Siekiami rezultatai	Ugdymo(si) metodai	Vertinimo metodai
Gebės išsakyti savo nuomonę apie verslumą.	Pokalbis, diskusija, aptarimas, žaidimai, vaizdo įrašų žiūrėjimas, klausymas, vaidinimas, piešimas, darbas porose, kūrybiniai žaidimai, refleksija.	Refleksija (raštu), Viktorina – žinių įvertinimas.
Susipažins su reklamos svarba, sukurs savo reklamą.		
Susipažins su verslininko, bankininko profesija.		
Gebės sukurti, įkainuoti ir tinkamai parduoti produktą. Išbandys verslininko profesiją.		
Gebės atlikti finansinio raštingumo užduotis.		
Gebės sukurti pasaką apie verslumą ir ją inscenizuoti.		
Gebės sukurti savo svajonių parduotuvę.		

Pagrindinių temų ir projektinių užduočių sudarymas: projektuojant jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo ugdymo(si) projektą buvo numatytos pagrindinės temos ir užduotys (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Projekto temos ir užduotys.

Temos	Užduotys
1. „Verslumas ir aš“	Pokalbis, diskusija.
2. „Reklama mano gyvenime“	Pokalbis, kūrybinis darbas.
3. „Verslumo savaitė“	„Verslumo diena“ – integruotų pamokų diena, „Kaziuko mugė“, reklamos kūrimas, susitikimas su verslininkais arba bankininkais.
4. „Svajonių verslas“	Piešinio piešimas, pristatymas, žaidimas „Parduotuvė“.
5. „Viskas apie pinigus“	Pokalbis apie pinigus, pinigų istorija.
6. „Aš - būsimasis verslininkas“	Viktorina.

Projekto dalyvių parinkimas: dalyviai parinkti iš mokyklos, kurioje dirba baigiamąjo darbo autorė. Tyrime dalyvavo 18 vaikų, kurių amžius 9-10 metų (žr. 8 lentelę). Iš visų informantų tėvų gauti raštiški sutikimai, leidžiantys vaikams dalyvauti vykdomame projekte.

8 lentelė. Mokinių demografinė charakteristika.

Informantai	Lytis	Metai	Informantai	Lytis	Metai
V ¹	Vyr.	9	V ¹⁰	Mot.	10
V ²	Vyr.	9	V ¹¹	Mot.	9
V ³	Vyr.	10	V ¹²	Vyr.	9
V ⁴	Vyr.	9	V ¹³	Mot.	10
V ⁵	Mot.	9	V ¹⁴	Vyr.	9
V ⁶	Vyr.	10	V ¹⁵	Mot.	9
V ⁷	Vyr.	10	V ¹⁶	Mot.	10
V ⁸	Mot.	10	V ¹⁷	Mot.	10
V ⁹	Vyr.	9	V ¹⁸	Mot.	9

II etapas: projekto vykdymas: projektas vyko vasario – kovo mėn. 3 savaites. Projekte numatytos 6 pagrindinės temos. Iš viso įvykdytos 9 veiklos. Prieš pradėdant analizuoti naują temą, vaikams buvo užduodami pagrindiniai projekto klausimai. Vaikai į klausimus atsakinėjo žodžiu ir raštu. Vykdamas projektą buvo siekiama sukurti teigiamą atmosferą.

III etapas: refleksija: vykdamas projektą buvo užduodami pagrindiniai projekto klausimai prieš veiklas ir po jų, vėliau analizuojami, lyginami su pradiniais informantų atsakymais.

2.3. Tyrimo etika

Tyrimų metu buvo laikomasi etikos principų: anonimiškumo, konfidencialumo, geranoriškumo, sąžiningumo, pagarbos, laisvanoriškumo (Kardelis, 2016; Gaižauskaitė, Mikienė 2014; Žydžiūnaitė, Sabaliauskas 2017). Tyrimo dalyviai galėjo laisvai pasirinkti, ar dalyvauti tyrime. Informantai buvo asmeniškai supažindinti su tyrimu, jo tikslu. Prieš projekto vykdymą, informantų tėvams buvo išdalinti prašymai duoti leidimą informantams dalyvauti projekto veiklose. Klasėje, kurioje buvo atliekamas projektas, buvo sukurta teigiama atmosfera, vaikai galėjo laisvai rinktis, į kokias užduotis įsitraukti.

Atliekant interviu buvo stengiamasi sukurti teigiamą atmosferą, vienu metu buvo klausiama tik vieno klausimo. Tyrimo dalyviams buvo paaiškinta, kad jų suteikta informacija prieinama tik tyrėjui, kuris užtikrino informantams visapusišką konfidencialumą.

Tyrimo metu nepažeistas nė vienas anksčiau aptartas tyrimo etikos principas, nekilo jokių nesusipratimų.

III. JAUNESNIOJO MOKYKLINIO AMŽIAUS VAIKŲ VERSLUMO KOMPETENCIJOS UGDYMO(SI) GALIMYBIŲ TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

3.1. Pusiaus struktūrizuoto interviu rezultatų analizė

Verslumo kompetencijos ugdymas(is) pradinėje mokykloje yra labai svarbus ir nelengvas jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokiniams. Vaikai susipažįsta su įvairiomis naujovėmis, sužino daug teorinių žinių, aktyviai dalyvauja veiklose ir tai pritaiko praktikoje.

Pradinių klasių mokytojų apklausoje, interviu metu buvo siekiama sužinoti pedagogų nuomonę apie jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybes. Pirmuoju – ketvirtuoju klausimais siekėme sužinoti bendrąsias žinias apie jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų mokytojus. Penktuoju klausimu buvo siekiama sužinoti, *kas pedagogų nuomone yra verslumas?* Rezultatai pateikiami 9 lentelėje.

9 lentelė. Verslumo samprata.

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Verslumas	Sugebėjimas sėkmingai organizuoti ir valdyti.	M ¹ („Tai sugebėjimas sėkmingai organizuoti ir valdyti savo gyvenimą ar verslą“); M ³ („Tai gebėjimas taikyti savo žinias ir sugebėti sėkmingai organizuoti, valdyti, bendrauti ir bendradarbiauti“); M ⁴ („Tai gebėjimas taikyti savo žinias, valdyti savo gyvenimą, verslą“); M ⁶ („Tai žmonių polinkis savo žinias ir gebėjimus pritaikyti veiklai, siekiant gauti pelną“).	4
	Gebėjimas idėjas paversti veiksmais.	M ¹ („Tai siekimas naujų idėjų, projektų įgyvendinimo“); M ² („Verslumas – tai asmens gebėjimas idėjas paversti veiksmais“); M ³ („Verslumas – tai gebėjimas ir galimybė realizuoti savo svajones, kūrybines idėjas“); M ⁴ („Tai siekimas naujų idėjų, projektų įgyvendinimo“); M ⁵ („Inovacijų taikymas savo idėjas paverčiant veiksmais“).	5
	Žmogaus savybė	M ² („Tai tokia žmogaus savybė, kur pasižymi kūrybiškumu, iniciatyvumu, gebėjimu planuoti, valdyti laiką.“); M ⁶ („Žmogaus savybė, kur padeda kūrybiškai mąstyti, suvokti riziką ir prisiimti atsakomybę už padarytus veiksmus“).	2

Remiantis pedagogų atsakymais (9 lentelė), paaiškėjo, kad verslumas, jų nuomone, yra gebėjimas idėjas paversti veiksmais bei sėkmingai organizuoti ir valdyti. Taip pat, tai yra asmeninė žmogaus savybė, kuri pasižymi kūrybiškumu, atsakomybe, iniciatyvumu, laiko valdymo ypatumais. Siekiant tobulinti verslaus žmogaus savybes, pradinio ugdymo pedagogai turi žinoti, kokios žinios yra priskiriamos verslumo ugdymui(si). Todėl šeštuoju klausimu norėjome išsiaiškinti, *kokias žinias pedagogai priskiria verslumo ugdymui(si)?* Rezultatai pateikiami 10 lentelėje.

10 lentelė. Verslumo ugdymui(si) priskiriamos žinios.

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Verslumo ugdymui(si) priskiriamos žinios	Finansinio raštingumo žinios	M ² („Asmeninių finansų tvarkymas“); M ⁶ („Finansinio raštingumo žinios“).	2
	Ekonominės žinios	M ¹ („Verslo procesų išmanymas“); M ² („Ekonominės žinios, kurias gebėtų pritaikyti praktinėje veikloje“); M ³ („Verslo idėjos sukūrimas bei turėjimas ekonominių žinių, kurios padėtų idėją įgyvendinti“).	3
	Matematinės žinios	M ⁴ („Skaičiavimo įgūdžiai, matematinės žinios“); M ⁵ („Matematikos žinios“); M ⁶ („Matematikos žinios“).	3

Išanalizavus pedagogų nuomonę, galima teigti, kad mokytojai verslumo ugdymui(si) priskiria finansinio raštingumo, ekonomines ir matematinės žinias. M¹, M², M³ informantai teigė, kad ekonomines žinias mokiniai turi gebėti pritaikyti savo veikloje bei įvairiose gyvenimiškose srityse. Tiek pat pradinio ugdymo mokytojų paminėjo, kad verslumo ugdymui(si) priskirtų matematinės žinias. Tobulinant verslumo žinias turime nepamiršti ir verslumo gebėjimų ugdymo(si).

Norint sužinoti, *kokius gebėjimus pedagogai priskiria verslumo ugdymui(si)*, buvo užduotas septintasis klausimas. Rezultatai pateikiami 11 lentelėje.

11 lentelė. Verslumo ugdymui(si) priskiriami gebėjimai.

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Verslumo ugdymui(si) priskiriami gebėjimai	Gebėjimas planuoti ir priimti sprendimus	M ¹ („Ugdomas gebėjimas planuoti, priimti sprendimus“); M ² („Iniciatyva suplanuoti ir imtis kažko naujo, rizikuoti ir priimti palankius sprendimus“); M ³ („Geba planuoti finansus ir kitas būtinas veiklas“); M ⁴ („Gebėjimas planuoti, idėjas paversti veiksmais, valdyti projektus siekiant tikslų“).	4
	Loginis mąstymas	M ⁴ („Loginio mąstymo gebėjimai“); M ⁵ („Loginis mąstymas, gebėjimas priimti reikalingus sprendimus“); M ⁶ („Gebėjimas logiškai mąstyti“).	3
	Kūrybiškumas	M ² („Kūrybinis mąstymas, gebėjimas savo idėjas kūrybiškai paversti veiksmais“); M ³ („Kūrybiškumas“); M ⁶ („Sukurti tai, kas anksčiau buvo neatrasta, nežinoma. Kūrybiškai realizuoti turimą idėją kasdieniniame gyvenime“).	3
	Organizavimas	M ⁴ („Organizuoti įvairias veiklas, projektus, juos vykdyti su mokytojo pagalba“); M ⁵ („Gebėjimas organizuoti darbą bei prisiimti atsakomybę už atliktus veiksmus“).	2

	Komandinis darbas	M ¹ („Gebėjimas dirbti komandoje, bendrų susitarimų priėmimas“); M ³ („Komandinio darbo ypatumų žinojimas, gebėjimas dirbti komandoje“); M ⁵ („Bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimai“).	3
--	-------------------	---	---

Apibendrinus gautus duomenis, galime teigti, kad mokytojai verslumo ugdymui(si) priskiria šiuos gebėjimus: planavimą ir sprendimų priėmimą, loginį mąstymą, kūrybiškumą, organizavimą, komandinį darbą.

Taip pat tyrimo metu siekėme sužinoti, *kokias nuostatas mokytojai priskiria verslumo ugdymui(si)*? Rezultatai pateikiami 12 lentelėje.

12 lentelė. Verslumo ugdymui(si) priskiriamos nuostatos.

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Verslumo ugdymui(si) priskiriamos nuostatos	Pasitikėjimas savimi	M ¹ („Pasitikėjimas savo jėgomis, siekiant užsibrėžtų tikslų“); M ⁴ („Pasitikėjimas savimi, ateities siekių, tikslų turėjimas“); M ⁶ („Savęs pažinimas, pasitikėjimas savo jėgomis, užtikrintumas siekiant savo tikslų“).	3
	Iniciatyva	M ¹ („Iniciatyvumas siekiant įgyvendinti tikslus“); M ² („Iniciatyvumas“); M ⁶ („Idėjų įgyvendinimas, iniciatyvumas jas realizuoti, nebijojimas rizikuoti“).	3
	Pozityvus mąstymas	M ¹ („Pozityvus mąstymas, geras nusiteikimas įvairiems iššūkiams“); M ³ („Pozityvus reagavimas į susiklosčiusią situaciją, konstruktyvių sprendimų priėmimas“).	2
	Atsakomybė	M ⁴ („Atsakomybė už savo veiksmus, riziką prisiėmimas“); M ⁵ („Ugdymas mokinių, atsakingų už savo veiksmus“).	2

Apžvelgus aštuntojo klausimo atsakymus (12 lentelė), buvo išskirtos 4 subkategorijos: „pasitikėjimas savimi“, „iniciatyva“, „pozityvus mąstymas“, „atsakomybė“. M¹, M⁴, M⁶ teigė, jog prie verslumo ugdymo(si) nuostatų yra priskiriamas pasitikėjimas savimi. Jei mokiniai pasitikės savo jėgomis, nepasiduos siekiant tikslų, pažins save ir savo galimybes, jis galės pasiekti pačių geriausių rezultatų ne tik verslumo ugdymo(si), bet ir kitose srityse. M¹, M², M⁶ teigimu, nuostata, priskiriama verslumo ugdymui(si) yra iniciatyva, kuri padeda mokiniams drąsiau siekti užsibrėžtų tikslų. M¹ ir M³ kaip svarbią nuostatą priskiria pozityvų mąstymą, kuris padeda mokiniui nepasiduoti, priimti reikiamus sprendimus. Taip pat M⁴, M⁵ teigė, kad atsakomybė verslumo ugdyme(si) taip pat labai svarbi nuostata. Apibendrinant informantų duomenis, galima teigti, kad svarbiausios nuostatos verslumo ugdymui(si) yra pasitikėjimo savimi, iniciatyvumo, pozityvaus mąstymo ir atsakomybės.

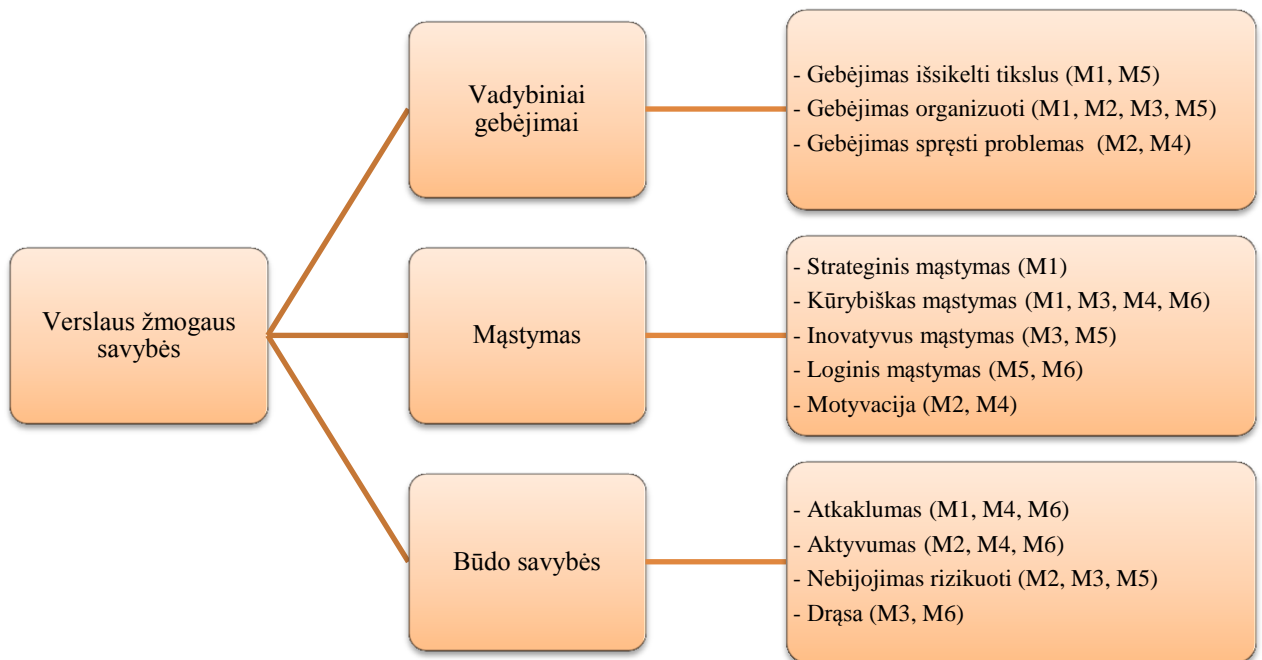
Mokiniai didžiąją savo laiko dalį praleidžia mokykloje, tad pagrindinė aplinka, skirta ugdyti verslumo kompetenciją yra mokykla. Devintuoju klausimu norėjome sužinoti pedagogų nuomonę, apie tai, *kokios galimybės yra ugdyti(s) mokinių verslumą pradinėje mokykloje?* Rezultatai pateikiami 13 lentelėje.

13 lentelė. Mokinių verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybės mokykloje.

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Mokinių verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybės mokykloje	Minimalios galimybės	M ¹ („Pradinėje mokykloje yra sudaromos tik minimalios galimybės ugdyti mokinių verslumą“); M ² („Pradinių klasių mokinių verslumą galima ugdyti tik minimaliai“); M ³ („Galimybės minimalios“); M ⁴ („Verslumo ugdymo(si) galimybės pradinėje mokykloje labai minimalios“); M ⁵ („Galimybių nelabai daug, tačiau jas gali sukurti mokytojas“); M ⁶ („Pradinėse klasėse mokinių verslumas ugdomas tik minimaliai“).	6
	Pamokinė veikla	M ¹ („Mokomoji medžiaga integruojama į įvairių dalykų pamokas“); M ⁴ („Verslumas ugdomas mokomąją medžiagą integruojant į įvairių dalykų (matematikos, pasaulio pažinimo, dailės ir technologijų, lietuvių kalbos pamokas“); M ⁶ („Su verslumu susijusius dalykus integruoju į įvairių dalykų pamokas, tačiau norėtusi, kad tai būtų kaip atskiras dalykas“).	3
	Popamokinė veikla	M ² („Popamokinėje veikloje gali būti organizuojami susitikimai su žmonėmis, kurie gali pasidalinti savo patirtimi“); M ³ („Organizuojamas neformalus ugdymas(is) dalyvaujama įvairiuose projektuose, renginiuose“).	2

Iš 13 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad daugiausia mokytojų teigė, kad mokinių verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybės mokykloje yra minimalios. Trys teiginiai rodo, kad mokytoja verslumą ugdo pamokinėje veikloje integruojant mokomąją medžiagą į įvairių dalykų pamokas, o popamokinėje veikloje mokinių verslumą ugdo tik du informantai. Todėl galima manyti, kad mokinių verslumo kompetencijos ugdymas(is) yra labai svarbus dalykas, kurį reikia stengtis ugdyti per įvairių dalykų pamokas bei popamokinėje veikloje.

Dešimtuoju klausimu buvo siekiama sužinoti, *kokias penkias esmines savybes, kuriomis pasižymi verslus žmogus*, išskiria pedagogai. Rezultatai pateikiami 5 paveiksle.

6 paveikslas. *Esminės savybės, kuriomis pasižymi verslus žmogus.*

Kaip matome iš 5 paveikslą, pagrindinės išskiriamos verslaus žmogaus savybės yra: gebėjimas organizuoti, kūrybiškas mąstymas, atkaklumas, aktyvumas, nebijojimas rizikuoti. Pedagogai norintys tobulinti bei ugdyti mokinių šias ir kitas savybes, kurios reikalingos verslumo kompetencijai, turi didelį dėmesį atkreipti į šių svarbiausių savybių ugdymą(si).

Vienuoliktuoju klausimu siekiame sužinoti pedagogų nuomonę, kuriame ugdymo etape tikslinga pradėti mokyti verslumo? Duomenys pateikiami 14 lentelėje.

14 lentelė. *Ugdymo(si) etapas, kuriame tikslinga pradėti mokyti verslumo*

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Ugdymo(si) etapas, kuriame tikslinga pradėti ugdyti verslumą	Pradinėje mokykloje	M ² („Aš manau, kad mokinius tikslingiausia pradėti mokyti verslumo antroje klasėje, nes mokiniai jau moka skaityti, rašyti, skaičiuoti, puikiai geba išreikšti savo mintis“); M ³ („Pradinėse klasėse, nes šiuo laikotarpiu vaikams viskas įdomu, jie imlūs naujovėms“); M ⁴ („Nuo antros klasės, nes vaikai geba priimti naujoves, turi daug idėjų bei mokosi jas realizuoti veikloje“).	3
	Ankstyvoje vaikystėje	M ¹ („Mano nuomone, tikslingiausia vaikus verslumą pradėti ugdyti kuo anksčiau – ankstyvojoje vaikystėje“); M ⁵ („Nuo 4 m, nes tokia amžiuje vaikai jau mokosi skaičiuoti, bendrauti, jiems viskas įdomu, todėl galima pradėti ugdyti ir verslumo kompetenciją“); M ⁶ („Jau nuo ankstyvos vaikystės“).	3

Remiantis pedagogų atsakymais (14 lentelė), buvo išskirtos dvi subkategorijos. Vieni pedagogai teigia, kad verslumą tikslinga pradėti ugdyti ankstyvojoje vaikystėje, nes jau tada vaikai pradeda aktyviau bendrauti, mokosi skaičiuoti, pažinti, kurti. O kiti trys mokytojai teigia, kad

pradinėje mokykloje, nes mokiniai geba aiškiai reikšti savo mintis, jiems yra įdomu, aktyviai dalyvauja, domisi naujovėmis, savo idėjas bando realizuoti, nors kartais prireikia ir pagalbos. Apibendrinant gautus duomenis galima teigti, kad pradėti ugdyti verslumą yra tikslingą nuo pat mažų dienų vis tobulinat mokinių žinias, plečiant jų akiratį.

Norint, kad mokinių verslumas būtų ugdomas tikslingai, pedagogai turi aktyviai taikyti įvairius mokymo metodus, kad ugdymo(si) procesas būtų įdomesnis mokiniams. Todėl, siekiant išsiaiškinti kokius mokymo metodus mokytojai naudoja vaikų verslumui ugdyti, buvo užduotas dvilyktasis klausimas. Rezultatai pateikiami 15 lentelėje.

15 lentelė. Mokymo metodai, naudojami vaikų verslumui ugdyti.

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Mokymo metodai, naudojami vaikų verslumui ugdyti	Aktyvieji mokymo metodai	M ¹ („Naudojami įvairūs projektiniai darbai, ekskursijos, žaidybiniai metodai, tyrinėjimai, eksperimentai“); M ² („Darbas grupėse, minčių lietus, žaidimai, kūrybiniai darbai“); M ³ („Praktiniai užsiėmimai, projektinės veiklos, imitaciniai, vaidmeniniai žaidimai, darbas grupėse, viktorinos, stalo žaidimai, skatinantys loginį mąstymą“); M ⁴ („Stengiuosi taikyti aktyvius mokymo metodus, kurie skatintų mokinius pačius mąstyti, kurti, tinkamai veikti, vaizdžiai ir įdomiai pateikiama medžiaga bei mokymas ją pritaikyti praktikoje“); M ⁵ (Darbas komandoje, praktinė veikla, problemų sprendimas, žaidimai, mąstymo žemėlapiai, vaidmenų žaidimai); M ⁶ („Projektai, integruotos pamokos, mokymasis bendradarbiaujant, aukštesniųjų mąstymų gebėjimų lavinimas, stebėjimai“).	6
	Pasyvieji mokymo metodai	M ² (Tenka naudotis ir pasyviais mokymo metodais, tokiais kaip vadovėliai, pratybų sąsiuviniai, individualus darbas); M ⁶ (Paskaitos, teorinės medžiagos analizė).	2

Išanalizavus informantų duomenis (15 lentelė) , mokytojų nuomonė apie taikomus mokymo metodus pasiskirstė į dvi dalis. Visi informantai teigė, kad naudoja aktyviuosius mokymo metodus: projektinius darbus, žaidybinius metodus, darbą komandoje, įvairias praktines veiklas. Du informantai teigė, kad naudoja ir pasyviuosius mokymo metodus – vadovėlius, pratybų sąsiuvinius, teorinę medžiagą. Apibendrinant informantų taikomus mokymo metodus, galime teigti, jog mokytojai turi taikyti mokymo metodus, kurie yra aktualūs šiuolaikiniam vaikui bei jį sudomintų norima veikla.

Norint tinkamai ugdyti mokinius būtinos ir pagalbinės priemonės, kurios padėtų ne tik pedagogui lengviau pasiruošti veiklai bet ir mokiniams lengviau įsisavinti pateiktą informaciją. Todėl tryliktoju klausimu, siekėme išsiaiškinti, ar pakanka įvairios literatūros, metodinių

priemonių mokinių verslumui ugdyti? Kokiomis priemonėmis galima ugdyti mokinių verslumo savybes? Kokios priemonės, mokytojų nuomone, yra efektyvios? Rezultatai pateikiami 16 lentelėje.

16 lentelė. Mokomųjų priemonių pakankamumas mokinių verslumo ugdyme(si).

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Mokomųjų priemonių pakankamumas mokinių verslumo ugdyme(si)	Pakankamai literatūros	M ¹ („Manau, kad literatūros, metodinės medžiagos pakanka. Tačiau, didžioji dalis yra skirta vyresnio amžiaus mokiniams“); M ⁴ („Manau, kad yra pakankamai literatūros, tik reikia jos paieškoti. Taip pat skirti dėmesio ir užsienietiškiems literatūros šaltiniams“); M ⁶ („Nemažai literatūros, įvairių yra internete, tačiau jos reikia ieškoti ir sisteminti, kas atima daug mokytojo laiko sąnaudų“).	3
	Nepakankamai literatūros	M ² („Priemonių nepakanka, galima sakyti, kad pradinukų verslumo ugdymui jų iš viso nėra“); M ³ („Mano nuomone nepakanka, nėra susistemintos informacijos, literatūros, metodikų, kuriomis remiantis galima būtų pasinaudoti“); M ⁵ („Literatūros verslumo ugdymo(si) tema yra labai mažai“).	3
	Efektyvios priemonės	M ¹ („Manau, kad efektyvios priemonės: žaidimai, diskusijos, įsiklausymas į vaiko nuomonę“); M ² („Efektyvios priemonės: kompiuteriniai žaidimai, IKT priemonės, pratybų sąsiuviniai bei praktinė veikla“); M ³ („Mano nuomone, efektyviausios: žaidimai, kūrybinės dirbtuvės, filmukai, žaismingai pateikta informacija“); M ⁴ („Darbas grupėse, mugės, kūrybinės dirbtuvės“); M ⁵ („Svarbiausia parinkti priemones, kurios atitinka mokinių amžiaus tarpsnį bei šiuolaikinio gyvenimo ypatumus. Tai išvykos, susitikimai, praktiniai užsiėmimai, projektai, mugės, popietės, dirbtuvės, mainai“); M ⁶ („Manau tinkamos priemonės yra pačios įvairiausios- nuo balto popieriaus lapo iki konstrukcinių medžiagų ir praktinių užsiėmimų“).	6

Kaip matome 16 lentelėje, pedagogų nuomonė apie literatūros pakankamumą ir nepakankamumą pasiskirstė po lygiai. Viena didžiausių išvelgtų problemų yra ta, kad literatūra yra pasenusi. Visi mokytojai pasisakė, kad efektyviausios priemonės yra tos, kurios lavina vaiko kūrybiškumą, atitinka jo amžiaus tarpsnį. Šiuolaikiniam vaikui labai svarbios yra šiuolaikinės ugdymo(si) priemonės, nes taip jie lengviau geba įsisavinti informaciją. Tačiau ne tik šiuolaikinės technologijos, bet ir mokytojų gebėjimai ir asmeninės savybės turi didelę įtaką efektyviam verslumo ugdymui(si). Todėl, keturioliktoju klausimu buvo norima sužinoti mokytojų nuomone, *ar mokytojų gebėjimai ir asmeninės savybės turi įtakos vaikų verslumo kompetencijos ugdymui(si)? Kodėl?* Rezultatai pateikti 17 lentelėje.

17 lentelė. Mokytojų gebėjimų ir asmeninių savybių įtaka mokinių verslumo kompetencijos ugdymui(si).

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Mokytojų gebėjimų ir asmeninių savybių įtaka mokinių verslumo kompetencijos ugdymui(si)	Turi didelę įtaką	<p>M¹ („Mokytojų gebėjimai ir asmeninės savybės turi didelę įtaką mokinių verslumo ugdymui(si). Mokytojas turi būti pavyzdys vaikams, tuo pačiu būti ir empatiškas, šiuolaikiškas“);</p> <p>M² („Manau, kad turi didelę įtaką, nes jei mokytojas sugeba mokinius sudominti, įtikinti, tai mokiniai noriai ugdo savo verslumo kompetenciją, semiasi žinių iš mokytojo“);</p> <p>M³ („Turi įtakos, nes tik mokytojas turintis verslumui reikalingų gebėjimų norės tai perteikti ir mokiniams“);</p> <p>M⁴ („Manau, kad turi tikrai nemažą įtaką. Tinkamas pedagoginės veiklos organizavimas yra labai svarbus. Labiausiai tinka mokytojo gebėjimas sudominti ir netiesioginis vadovavimas, kai pedagogas skatina mokinius pačius organizuoti veiklą realizuoti idėjas, tačiau visada yra šalia, kad prireikus galėtų mokiniams padėti veiklą pasukti tinkama linkme“);</p> <p>M⁵ („Mokytojo gebėjimai ir asmeninės savybės turi didelę įtaką, nes mokytojas pats yra pavyzdys, kuris geba perduoti ir dar patobulintas savo žinias ir gebėjimus ugdytiniams“);</p> <p>M⁶ („Manau, kad mokytojo asmeninės savybės yra ypatingai svarbios, nes daugelio dalykų sėkmingas dėstymas priklauso ir nuo mokytojo pomėgių. Kuo ta sritis artimesnė mokytojui, tuo jis įdomiau ir įtaigiau pristatys vaikams ir įkvėps juos veikti“).</p>	6

Visi informantai vienareikšmiškai sutiko, kad mokytojų gebėjimų ir asmeninių savybių įtaka mokinių verslumo ugdymui(si) yra didžiulė. Mokytojai teigia, kad pedagogas turi būti pavyzdys vaikams, gebėti būti empatišku, rodyti pavyzdį bei suteikti visapusiškas žinias vaikams. Mokytojo asmenybė yra labai svarbi, nes jis privalo prieiti prie mokinio, su juo rasti bendrą kalbą bei visapusiškai pagelbėti mokiniui siekti savo rezultatų. Tačiau norint siekti, kad mokytojo gebėjimai ar asmeninės savybės padėtų tinkamai vystytis ir ugdyti mokinių verslumą, jie turi turėti pakankamai žinių ir jas nuolatos tobulinti. Todėl pedagogams buvo užduotas penkioliktasis klausimas, kuriuo buvo siekiama sužinoti, *ar mokytojai turi pakankamai žinių apie verslumo kompetencijos ugdymą(si), kaip tobulina žinias? Kaip dažnai tobulina savo žinias šioje srityje?* Rezultatai pateikiami 18 lentelėje.

18 lentelė. Žinios apie vaikų verslumo kompetencijos ugdymą(si).

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Mokytojų žinios apie vaikų verslumo kompetencijos ugdymą(si).	Turiu pakankamai žinių	M ¹ („Manau, kad turiu pakankamai žinių, nes papildomai dirbu tarptautinėje verslumo mokykloje „MiniBoss““); M ² („Žinių turiu nemažai, esu dalyvavusi keletose seminarų ir gilinusi savo verslumo žinias“); M ⁴ („Manau, kad turiu pakankamai žinių ir galiu jas perteikti savo mokiniams“); M ⁵ („Žinių turiu nemažai ir gebu jiems jas perteikti“); M ⁶ („Turiu pakankamai žinių“).	5
	Neturiu pakankamai žinių	M ³ („Žinių turiu, tačiau nepakankamai, kad galėčiau jas tinkamai perduoti vaikams“).	1
Mokytojų kompetencijos tobulinimo galimybės	Seminarai	M ¹ („Mokymai vyksta kiekvienais metais, ten ir tobulinu savo žinias. Taip pat stengiuosi dalyvauti įvairiuose seminaruose“); M ² („Pagal galimybes stengiuosi dalyvauti įvairiuose seminaruose, tačiau susiduriu su problema, kad šia tema seminarų vyksta labai mažai“); M ³ („Dalyvauju įvairiuose seminaruose, mokymuose. Dalijuosi patirtimi su kolegomis, taip pat sulaukiu informacijos ir iš jų“); M ⁴ („Lankau seminarus“); M ⁶ („Tobuliuoju per mokymus, projektus, seminarus, vebinarus“).	5
	Įvairi literatūra	M ¹ („Ieškau įvairios informacijos internete“); M ⁴ („Ieškau knygų, jas skaitau, analizuoju“); M ⁵ („Ieškau reikiamos informacijos internete, skaitau įvairią literatūrą“); M ⁶ („Stengiuosi tobulinti savo žinias, skaityti knygas, kitą mokomąją literatūrą“).	4

Apžvelgus lentelėje pateikiamus duomenis, galime teigti, kad didžioji dalis pedagogų turi pakankamai žinių verslumo ugdymo(si) tema ir šias žinias perduoda savo mokiniams. Mokytojai ugdantys mokinių verslumą savo kompetencijas tobulina įvairių seminarų metu, tačiau susiduria su problema, kad seminarų šia tema vyksta labai nedaug, todėl keturi pasisakiusieji savo verslumo kompetencijas tobulina ieškodami informacijos įvairioje literatūroje, internete. Tačiau šiuolaikiniams vaikams greitai atsibosta paprastai pateikiama informacija, todėl norint dar labiau sudominti, turi būti taikomos įvairios mokymo formos ir būdai. Šešioliktuju klausimu, buvo norima sužinoti, *kokias mokymo formas, būdus pasiūlytumėte mokinių verslumo ugdymui(si)?* Rezultatai pateikiami 19 lentelėje.

19 lentelė. Mokytojų siūlomos mokymo formos ir būdai mokinių verslumo ugdymui(si).

Kategorija	Subkategorija	Irodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Mokytojų siūlomi būdai vaikų verslumo kompetencijai ugdyti	Projektinės veiklos	M ¹ („Daugiau projektinės veiklos“); M ³ („Projektinė veikla“); M ⁶ („Daugiau įvairių projektų“).	3
	Verslininkų istorijos	M ¹ („Mokinius motyvuoja verslių žmonių patirtis, jų pasakojimai, patirtos sėkmės, nesėkmės, todėl siūlyčiau organizuoti daugiau susitikimų, su žmonėmis, kurie galėtų pasidalinti savo patirtimi“); M ⁵ („Susitikti su žmonėmis ir išklausti jų patirties“); M ⁶ („Dažniau kviestis žmones, turinčius gerosios patirties į mokyklą arba vykti pas juos į įstaigas ir su jais pabendrauti“).	3
	Žaidimas	M ² („Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams yra itin svarbu, kad informacija būtų pateikta žaidimo forma, taip jie lengviau suvokią, įsisavina reikiamą medžiagą, todėl siūlyčiau daugiau veiklą stengtis paversti žaidimu, kuris mokiniams suteiktų daugybę teigiamų išgyvenimų“); M ³ („Daugiau įdomių žaidimų, nes taip lengviau įsisavinti ir pačią sunkiausią teoriją“); M ⁴ („Organizuoti daugiau žaidybinės veiklos“).	3
	Medžiaga pateikiama naudojant šiuolaikines technologijas	M ² („Šios kartos vaikams svarbu, kad mokomoji informacija būtų pateikta vaizdžiai, skatintų jų kūrybiškumą, todėl stengiuosi taikyti informacines technologijas ir medžiagą pateikti vaizdžiai, prieinamai vaikui“); M ³ („Didesnį mokinių norą žadina įdomiai pateiktos mokymosi priemonės, todėl stengiuosi į viską žvelgti kūrybiškai ir stengiuosi naudoti šiuolaikines technologijas pamokų, popamokinės veiklos metu“); M ⁶ („Kūrybiškumą lavina vizualiai pateikta informacija, todėl šiuolaikinės technologijos – puiki galimybė informaciją pateikti daug įdomiau“).	3

Išanalizavus informantų duomenis, galime teigti, kad jie naudoja vis daugiau aktyviųjų mokymosi metodų, kurie sužadina mokinių motyvaciją, norą siekti savo tikslų. Mokinių verslumo ugdymui(si) informantai siūlo tokius būdus, kaip projektinės veiklos, verslininkų istorijos, susitikimai su jais, įvairūs žaidimai, šiuolaikinių technologijų taikymas. Didžioji dalis atsakiusiųjų teigia, kad svarbiausia yra taikyti tas priemones, kurios yra aktualios ir priimtinos šio laikmečio vaikams. Verslumo ugdymas(is) nėra įtrauktas į Bendrąsias ugdymo programas, tačiau šį dalyką reikia integruoti į mokomuosius dalykus. Todėl siekėme sužinoti, mokytojų nuomonę, *į kokius mokomuosius dalykus turėtų būti integruojamas verslumas?* Rezultatai pateikiami 20 lentelėje.

20 lentelė. Mokomieji dalykai, į kuriuos integruojamas verslumo ugdymas(is).

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Mokomieji dalykai, į kuriuos integruojamas verslumo ugdymas(is)	Integruoti galima į visų dalykų pamokas	M ¹ („Mano nuomone, verslumą galima integruoti į visus mokomuosius dalykus. Tai tik priklauso nuo mokytojo kūrybiškumo“); M ⁵ („Verslumas turi būti integruojamas visus mokomuosius dalykus“).	2
	Matematika	M ² („Į matematikos pamokas“); M ³ („Matematikos pamokose“); M ⁴ („Matematikoje, nes verslumas siejamas ir su skaičiais bei skaičiavimais“); M ⁶ („Matematikos pamokose“).	4
	Kalbos	M ³ („Į užsienio kalbų pamokas“); M ⁴ („Užsienio bei lietuvių kalbų pamokų metu“); M ⁶ („Lietuvių kalbos pamokose“).	3
	Pasaulio pažinimas	M ² („Pasaulio pažinimo, gamtamokslinio ugdymo(si) pamokose“); M ³ („Pasaulio pažinimo pamokose“); M ⁶ („Per pasaulio pažinimo, geografijos pamokas“).	3
	Dailė ir technologijos	M ² („Dailės ir technologijų pamokas“); M ³ („Technologijų pamokas“).	2

Kaip matome iš 20 lentelėje pateiktų duomenų, du informantai sutiko, kad pasitelkiant mokytojų kūrybiškumo galimybes integruoti galima į visų mokomųjų dalykų pamokas. Kiti informantai išskyrė konkrečius dalykus: matematiką, kalbas, pasaulio pažinimą bei dailę ir technologijas.

Aštuonioliktuojų klausimu buvo norima sužinoti: *kodėl, Jūsų manymu, yra svarbu ugdyti mokinių verslumą pradinėse klasėse?* Rezultatai pateikiami 21 lentelėje.

21 lentelė. Verslumo ugdymo(si) svarba.

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Verslumo ugdymo(si) svarba	Verslumą ugdyti nuo pradinių klasių yra labai svarbu	M ¹ („Verslumą ugdyti nuo pradinių klasių yra labai svarbu, kad vaikai apie verslumą išmąnytų nuo kuo ankstyvesnio laiko. Kuo anksčiau pradės suprasti, tuo anksčiau jie gebės pritaikyti žinias savo gyvenime“); M ² („Pradinių klasių mokiniai yra smalsūs, žingeidūs, nori daug ką išbandyti. Mokosi kruopštumo, rašymo, dėsto mintis, bendrauja, todėl tai yra pats geriausias laikas pradėti ugdyti verslumą“); M ³ („Svarbu verslumą ugdyti pradinėse klasėse, nes jau tuomet vaikai susipažįsta su pinigais, jų verte, jie kūrybiški, nebijo rizikuoti, turi daug idėjų ir drąsos savo veiklai realizuoti“); M ⁴ („Kadangi verslumas nėra tik mokėjimas uždirbti pinigus ar išmanyti ekonominius dėsnius, todėl svarbu pradinių klasių mokiniams pradėti labiau pasitikėti savimi, sugebėti prisitaikyti bei išmanyti ir verslumo subtilybes“); M ⁵ („Pradinių klasių mokinių verslumo ugdymas(is) yra svarbus. Verslumo ugdymas(is) sieja žinias, gebėjimus, įgūdžių ugdymą, nuostatas ir asmenines savybes, atitinkančias mokinių amžių ir suvokimo lygį. Tad kuo	6

		anksčiau pradėtas ugdyti(s) verslumas, tuo mokiniui paprasčiau žinias pritaikyti savo gyvenime“); M ⁶ („Pradinių klasių mokiniai imlūs, turintys daug idėjų, kurias drąsiai reiškia, mažiau bijo rizikuoti, todėl tai yra pats laikas, nuo kurio verslumą ugdyti būtina pradėti“).	
--	--	--	--

Apibendrinus gautus duomenis, galime teigti, kad visi informantai sutinka, jog verslumo ugdymas(si) pradinėje mokykloje yra labai svarbus. M³ teigia, kad pradinių klasių amžiaus mokiniams yra svarbu susipažinti su pinigais, jų verte, gebėti skaičiuoti, pozityviai mąstyti. M⁵ teigia, kad mokiniai yra drąsūs, imlūs naujovėms, nebijo rizikuoti, todėl pradinė mokykla yra pats tinkamiausias laikas. Verslumas – tai turimų žinių pritaikymas praktikoje, todėl nuo pat mažų dienų vaikai turi būti mokomi ne tik teoriškai, bet ir praktiškai įgyvendinti savo žinias, nebijoti klysti, mokytis pasitaisyti, dirbti komandoje. Išsiaiškinus, kad mokytojai verslumo ugdymą(si) priskiria prie svarbiausių mokomųjų dalykų, devynioliktojo klausimu buvo siekiama sužinoti, *ar teko kartu su mokiniais dalyvauti projektuose, konkursuose susijusiuose su verslumo ugdymu(si)? Kaip sekėsi pasiruošti dalyvavimui? Ar mokiniai noriai dalyvavo?* Rezultatai pateikiami 22 lentelėje.

22 lentelė. Renginiai, projektai, konkursai susiję su verslumo ugdymu(si), kuriuose teko dalyvauti.

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Renginiai, projektai, konkursai, susiję su verslumo ugdymu(si), kuriuose teko dalyvauti.	„Jauna piniginė“	M ¹ („Teko dalyvauti Lietuvos banko finansinio raštingumo projekte „Jauna piniginė“. Mokiniai aktyviai ruošėsi, stengėsi kuo geriau atlikti užduotis“); M ⁴ („Lietuvos banko organizuojamas konkursas „Jauna piniginė“. Mokiniai stengėsi rodyti savo turimas žinias“).	2
	Ekskursijos į banką	M ¹ („Vykome į ekskursiją į banką, kuriame buvo praveistas užsiėmimas ir papasakota apie banko veiklą“); M ² („Vykome į banką, kur sužinojome apie naująją valiutą - eurus“); M ⁶ („Banko darbuotojai atvyko į mokyklą, supažindino su savo profesija, darbo specifika“).	3
	Mugės mokyklose	M ² („Kaziuko mugė ir mugė prieš Kalėdas“); M ³ („Vyksta Kalėdinė mugė ir Kaziuko mugė“). M ⁵ („Ruošiamės ir dalyvaujame įvairiose mugėse mokykloje“)	3
	Orientavimosi žaidimas - konkursas	M ⁶ („Neformaliojo švietimo būrelio mokiniai dalyvavo mieste orientavimosi žaidime – konkurse „Asmeniniai finansų labirintai“. Tobulino savo asmenines žinias, pasidalino savo patirtimi su kitų mokyklų mokiniais“).	1

Iš 22 lentelėje pateiktų duomenų, matome, kad daugiausiai pedagogų kartu su mokiniais dalyvauja ekskursijose į banką, kviečiasi bankininkus pas save, organizuoja ir dalyvauja mokyklos mugėse – kartu su mokiniais kuria, skaičiuoja, aiškinasi apie paklausą, pasiūlą, pelną, nuostolį. Taip pat du informantai yra dalyvavę Lietuvos banko projekte „Jauna piniginė“ ir vienas informantas yra dalyvavęs Klaipėdos miesto orientavimosi žaidime – konkurse „Asmeniniai finansų labirintai“.

Visi informantai teigė, kad mokiniai noriai dalyvauja įvairiose veiklose, konkursuose, susijusiuose su verslumo ugdymu(si). Mokiniai aktyviai ruošėsi konkursams, renginiams, nes ši veikla jiems yra įdomi, žadina smalsumą, norą sužinoti daugiau. Taip pat mokiniai turi daug idėjų, tačiau kartais pritrūksta noro jį įgyvendinti iki galo.

Dvidešimtuoju klausimu norėta sužinoti, ar mokinių verslumo ugdymas(is) yra svarbus šiuolaikinėje visuomenėje? Jei taip, tai kodėl? Jei nesvarbus, taip pat paprašome pagrįsti. Rezultatai pateikiami 23 lentelėje.

23 lentelė. Mokinių verslumo ugdymo(si) svarba šiuolaikinėje visuomenėje.

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Mokinių verslumo ugdymo(si) svarba šiuolaikinėje visuomenėje	Verslumas labai svarbus	M ¹ („Verslumas šiuolaikinėje visuomenėje yra labai svarbus“); M ² („Taip, labai svarbus. Verslus žmogus geba prisitaikyti prie technologinės, ekonominės, politinės aplinkos kaitos, kuri kintą visą gyvenimą“); M ³ („Taip, nes Lietuvoje labai mažai žmonių yra užsiimančiu verslu bei turinčių geras ekonomines žinias. Verslus žmogus geba rinkoje pastebėti galimybes, pasinaudoti savo gebėjimais: susirasti darbą ar pradėti verslą“); M ⁴ („Manau, kad be verslumo šiandieniniame gyvenime išsiversti labai sunku“); M ⁵ („Labai svarbu. Jaunas žmogus turi gebėti planuoti savo tolimesnius žingsnius, kuriuos žengs, atsakyti už savo veiksmų pasekmes, domėtis ir gebėti taikyti naujoves“); M ⁶ („Manau, kad tai yra labai svarbu, nes šiuolaikiniame pasaulyje yra daugybė nišų save realizuoti per verslumą. Šių dienų visuomenė ištroškusi įvairovės, todėl reikia vaikus mokyti patenkinti šį poreikį, kad gebėtų patys iš to užsidirbti savo svajonėms ar susikurti savo darbo vietą“).	6

Kaip matome iš 23 lentelėje pateiktų duomenų, visi informantai teigia, kad šiuolaikinėje visuomenėje verslumo ugdymas(is) turi ypatingai didelę svarbą. M⁵ teigia, *jog verslumas atsispindi gebėjime planuoti, atsakyti už savo veiksmus bei jų pasekmes, todėl tai yra kasdienė mūsų gyvenimo dalis, kurią turime nuolatos kontroliuoti bei tobulinti*. Didžioji dalis informantų teigia, kad verslumo ugdymas(is) prisideda ir prie asmeninio tobulėjimo, verslų, produktų kūrimo. Norint, kad šiuolaikinėje visuomenėje vaikai jaustųsi stiprūs šioje srityje, mokytojai aktyviai turi ugdyti šią sritį. Todėl interviu metu buvo siekiama sužinoti, *ar mokiniai turi pakankamai žinių? Jei ne, kokių žinių trūksta?* Rezultatai pateikiami 24 lentelėje.

24 lentelė. Mokinių žinių verslumo ugdymo(si) tema pakankamumas

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Mokinių turimos žinios verslumo ugdymo(si) tema	Turi mažai žinių	M ¹ („Pradinių klasių mokiniai turi labai mažai žinių, supratimo šia tema“); M ² („Mokiniai turi labai mažai žinių, ypač finansinio raštingumo“); M ⁴ („Mokiniai žinių turi labai mažai bei nemoka jų pritaikyti praktiniuose veiksmuose“).	3
	Turi pakankamai žinių	M ³ („Manau, kad mokiniai turi pakankamai žinių verslumo ugdymo(si) tema“); M ⁵ („Mokiniai jau turi žinių ir jas taiko praktikoje“); M ⁶ („Žinių turi, tačiau reikia pamokyti ar patarti, kur ir kaip tas žinias pritaikyti“).	3

Apibendrinus gautus duomenis, galime teigti, jog pedagogų nuomonės pasiskirstė po lygiai. Pusė pedagogų teigė, kad mokiniai turi mažai žinių verslumo ugdymo(si) tema, o kiti kad turi pakankamai žinių. Norint sužinoti, *su kokiais sunkumais susiduria pedagogai, ugdantys mokinių verslumą*, buvo užduodamas dvidešimt antrasis klausimas. Rezultatai pateikiami 25 lentelėje.

25 lentelė. Sunkumai ugdant mokinių verslumą.

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Sunkumai ugdant mokinių verslumą.	Sutarti komandoje	M ¹ („Mokiniams sunku susitarti komandoje ir gebėti priimti tinkamą, bendrą sprendimą, nes kiekviena nori būti lyderiu – pateikti savo idėją ir ją įgyvendinti“).	1
	Mokinių motyvacijos trūkumas	M ¹ („Neretai tenka susidurti, kad patys vaikai nėra motyvuoti, nenori mokytis, sužinoti naujų dalykų“); M ³ („Mokiniai nėra motyvuoti“).	2
	Trūksta žinių	M ² („Trūksta tvirtesnių žinių, paskatinimo domėtis šia sritimi“); M ³ („Mažokai turiu savo asmeninių savybių, žinių, kad galėčiau tinkamai mokyti vaikus verslumo“).	2
	Neužtekinai įvairių priemonių	M ² („Pagrindinis dalykas – priemonių stoka, nėra nieko sukurta naujo. Naujais leidiniai išleisti 2002, 2003 metais, todėl norėtusi naujesnių mokymo priemonių, kurios atitiktų šių laikų mokinių interesus“); M ⁴ („Yra nemažai priemonių, kurios padėtų skatinti mokinių verslumo ugdymą(si), tačiau tik maža dalis priemonių yra skirta konkrečiai pradinukams“); M ⁵ („Trūksta literatūros, naujesnių mokymo priemonių pradinukams“); M ⁶ („Trūksta tiek literatūros, tiek ir mokymų, kurie padėtų tobulinti žinias bei skatinti mokinių verslumą“).	4

	Trūksta laiko	M ¹ („Sunku rasti laiko verslumo ugdymui(si) per kitų įvairių dalykų pamokas, o kaip atskiros pamokos pradinukams nėra“); M ⁵ („Integruojant verslumo ugdymą(si) į kitus ugdomojus dalykus, ne visados užtenka laiko pateikti informaciją bei ją pritaikyti praktiškai“); M ⁶ („Nėra pakankamai laiko“).	3
--	---------------	---	---

Ištyrus pedagogų nuomonę, kuri pateikta 25 lentelėje, galime teigti, kad pats didžiausias sunkumas ugdant mokinių verslumą – įvairių priemonių, skirtų verslumo ugdymui(si) trūkumas. Pasak M² *vienas iš didžiausių yra įvairios literatūros trūkumas bei informacinių šaltinių senumas*. M⁴ teigia, kad *labai maža dalis informacijos yra skirta pradinių klasių mokiniams*. Taip pat viena iš įvardijamų problemų – laiko stoka, kadangi verslumas nėra kaip atskiras mokomasis dalykas, o atskirų dalykų pamokose veiklos taip pat yra užtektinai, sunku atrasti laiko, kada galima tobulinti verslumui skirtas žinias. Pedagogai nuolatos turi stengtis skatinti mokinių verslumą. Todėl norint sužinoti, kaip tai atlieka mokytojai, buvo užduotas dvidešimt trečiasis klausimas: *kas galėtų skatinti jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių verslumo ugdymą(si)?* Rezultatai pateikiami 26 lentelėje.

26 lentelė. Mokinių verslumo skatinimas.

Kategorija	Subkategorija	Įrodantys teiginiai	Pasisakymų skaičius
Veiksniai skatinantys mokinių verslumą	Tėvų požiūris	M ¹ („Teigiamas mokinių tėvų požiūris į vaikų verslumo ugdymą(si).“); M ² („Tėvų pavyzdys“); M ⁴ („Mokinių tėvų pagalba, paskatinimas ugdant mokinių verslumą“).	3
	Įvairios praktinės veiklos	M ¹ („Įvairios praktinės veiklos“); M ³ („Skatinimas mokinių idėjas paversti realybe ir taip turimas teorines žinias, pateikti ir praplėsti praktikoje“); M ⁵ („Išvykos į tėvų darbovietes, susipažinimas su įvairiomis profesijomis“).	3
	Verslininkų istorijos	M ² („Verslininkų istorijos – geriausia teigiama, tačiau ir neigiama patirtis mokiniams būtų naudinga“); M ³ („Susitikimas su verslininkais, jų istorijos, pamokos mokiniams“); M ⁴ („Sėkmingo gyvenimo istorijų, herojų pasakojimai, susitikimai su versliais žmonėmis“); M ⁵ („Susitikimas ir išklusymas bei diskusija su daugiau patirties verslumo srityje turinčiais žmonėmis“); M ⁶ („Kitų žmonių sėkmės pavyzdžiai, po to pačių patirtos sėkmės ir patirtis“).	5
	Simuliaciniai žaidimai	M ¹ („Simuliaciniai žaidimai, susiję su verslumo ugdymu(si), kurių dar nėra didelio pasirinkimo“); M ² („Įvairūs žaidimai“).	2

	Įdomesnės metodinės priemonės	M ¹ („Kūrybinės dirbtuvės, kai mokiniai patys sugeba realizuoti savo turimą idėją“); M ² („Įdomesnės metodinės priemonės, daugiau įvairios naudingos literatūros ir įvairesnių konkursų renginių“); M ³ („Daugiau įvairesnės metodikos priemonių, kurias galėčiau pateikti mokiniams“); M ⁴ („Darbas komandoje, problemų sprendimas, mugės, įvairios dirbtuvėlės, kurios skatina vaikus kurti, skaičiuoti, parduoti, užsidirbti“).	4
--	-------------------------------	---	---

Apibendrinus gautus duomenis, galime teigti, jog pedagogų nuomone mokinių verslumą labiausiai skatina garsių žmonių istorijos, susitikimas su verslininkais. Keturi informantai teigė, kad įdomesnės metodinės priemonės taip pat padeda skatinti mokinių norą tobulinti savo žinias verslumo ugdymo(si) srityje. Taip pat po lygiai pasiskirstė informantų nuomonė apie tai, kad teigiamas tėvų požiūris bei paskatinimai ir įvairios praktinės veiklos padeda mokiniams tobulėti, yra skatinamas jų noras dalyvauti, siekti savo tikslų, sužinoti naujų žinių.

3.2. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) projekto įgyvendinimo rezultatų analizė

Išanalizavus mokslinę literatūrą ir dokumentus, įvertinus pedagogų atsakymus buvo projektuojamas jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo ugdymo(si) projektas. Šiuo projektu buvo siekiama išsiaiškinti ir patobulinti vaikų nuostatas, gebėjimus ir žinias, būtinas verslumo kompetencijai. Pirmiausia buvo norima sužinoti vaikų turimas žinias, apie tai kas yra verslumas, verslas, pajamos, pelnas ir kt., tačiau buvo susidurta su sunkumu, kad didžioji dalis vaikų negali apibūdinti šių sąvokų. Tik keli nedidelė dalis vaikų galėjo įvardyti, kas yra darbas, kokie būna darbai, kokie yra verslai bei kuo jie naudingi žmonėms.

Tikslingai suprojektavus ir įvykdžius projektą buvo siekiama patikrinti projekto metu įgytas žinias, gebėjimus, pasikeitusias nuostatas, todėl po projekto įgyvendinimo, buvo taikomas refleksijos žodžiu metodas.

I projekto veiklos analizė

Pirmosios veiklos metu buvo siekiama sužinoti apie vaikų žinias, gebėjimus ir nuostatas verslumo ugdymo(si) tema. Lentoje buvo užrašytas žodis „Darbas“ ir minčių žemėlapiu metodo būdu buvo siekiama sužinoti, kaip mokiniai suvokia kas tai yra darbas. Mokiniai įvardijo, kad šiuo metu pagrindinis jų darbas yra ėjimas į mokyklą bei namų darbų atlikimas, pagalba mokytojai klasės veikloje, taip pat savo kambario tvarkymasis. Taip pat 5 mokiniai įvardijo, kad darbas tai yra pagalba mamai ar kitiems artimiesiems giminaičiams namų ruošoje: išplauti indus, išsiurbliuoti kambarius, nuvalyti lagus, išvesti pavėdžioti šunį, padėti sudėti malkas ir pan. 4 mokiniai įvardijo, kad už šiuos pagalbinius darbus jiems kartais būna sumokami pinigai. 12 mokinių įvardijo, kad jų

darbas yra išnešti plastiko butelius į taromatą, o gautus pinigus gali pasilikti sau. Tačiau kitiems mokiniams buvo labai sunku įvardyti, kokius darbus jie turi atlikti.

Aptarę kokius darbus dirba vaikai, siekėme išsiaiškinti *kokius darbus dirba kiti šeimos nariai ir kam to reikia? Kodėl žmonės nori, kad už jų darbą būtų sumokėta?* Pasirodo, vaikams į šį klausimą atsakyti buvo daug lengviau. Vaikų atsakymai buvo tokie: *tėveliai turi dirbti, nes turi uždirbti pinigėlius, kad galėtų sumokėti mokesčius. Taip pat turi susitvarkyti namus, išplauti grindis (V⁷). Tėveliai eina į darbą, kad galėtų nupirkti ką nors skanaus. Tėtis dirba darbus sode, o mama tvarkosi namuose. (V⁴). Sesė padeda man atlikti namų darbus, mama prižiūri sodą ir namus. Tėtis dirba, kad mus visus galėtų nusivesti į kavinę ir papramogauti (V⁹). Mamos darbas yra auginti mažąją sesutę, ją sušukuoti, tėtis dirba darbe, kad uždirbtų pinigus ir galėtume susimokėti mokesčius, nusipirkti pavalgyti, išvažiuoti atostogų, gražiai apsirengti (V¹²). Mama dirba, kad galėtų išleisti mane į mokyklą, nupirkti knygų (V¹⁵). Tėtis eina į darbą, uždirba pinigus, kad greičiau galėtų užbaigti statyti namą, o mama dirba, nes jai labai patinka jos darbas (V¹⁸).*

Padiskutavus apie darbų gausą, šeimos narių darbus, mokinių buvo klausiama, *kokius darbus galėtų dirbti vaikai, kad galėtų užsidirbti smulkiųjų pinigų?* Mokiniai turėjo nupiešti ir įvardyti tuos darbus. Didžioji dalis (t.y. 8 mokiniai) nupiešė, kad tai galėtų būti augintinio priežiūra, išvykus giminaičiui, kaimynui. 5 mokiniai teigė, kad močiutės ir seneliai sumoka už ūkio darbus kaime: malkų krovimą, daržo priežiūrą. 3 informantai teigė, kad gali gauti pinigus už pagalbą valant langus ir 2 mokiniai pasisakė, kad užsidirba papildomų pinigų, kai nueina į parduotuvę.

Taip pat šios veiklos metu buvo siekiama supažindinti vaikus su sąvokomis, kurios yra susijusios su verslumu ir vėliau refleksijos žodžiu būdu pasitikrinti, kaip mokiniai įsisavino šias sąvokas.

PREKĖ	<ul style="list-style-type: none"> • Daiktas, kurį galime nusipirkti parduotuvėje (7 mokiniai). • Daiktas, kurį galima parduoti (5 mokiniai). • Tai, ką galima paliesti, pamatyti, suvartoti (4 mokiniai). • Žmonių pagaminti daiktai, už kuriuos jie gauna pinigų (2 mokiniai)
PASLAUGA	<ul style="list-style-type: none"> • Veikla, kurią žmonės atlieka už pinigus (8 mokiniai). • Darbas, kurį žmonės gali atlikti vienas kitam (6 mokiniai). • Žmogaus veikla, kurią gali pasiūlyti atlikti kitiems (4 mokiniai).
VERSLAS	<ul style="list-style-type: none"> • Žmogaus užsiėmimas, kuriuo siekiama gauti pinigų. (8 mokinių) • Veikla, kurią žmogus kuria norėdamas kitiems suteikti prekes (6 mokiniai). • Veikla, kurią žmogus kuria norėdamas kitiems suteikti paslaugas (4 mokiniai).
VERSLININKAS	<ul style="list-style-type: none"> • Žmogus, kuris užsiima verslu (9 mokiniai). • Asmuo kuris gamina prekes arba teikia paslaugas (6 mokiniai). • Žmogus, kuris turi savo įmonę (3 mokiniai).

7 paveiklas. Mokinių atsakymai apie pateiktas sąvokas.

II projekto veiklos analizė

Antrosios projekto veiklos metu buvo siekiama sužinoti vaikų turimas žinias apie reklamą, jos svarbą bei pristatyti kas tai yra reklama. Klasėje buvo paskelbta integruotų pamokų diena „Reklama mano gyvenime“. Visos šios dienos pamokų metu buvo siekiama pamokas susieti su reklama, reklamos supažindinimu, jos kūrimu.

Pirmosios pamokos metu skaidrėse buvo pristatoma, kas yra reklama, kur ją galima pamatyti bei kam ji skirta. Mokiniai puikiai sugebėjo atsakyti į šiuos klausimus. Bei dažniausiai įvardijama buvo, kad reklamas mato per televiziją, išvelgia žurnaluose, laikraščiuose. Mokiniai supažindinami, kad reklama turi būti: informatyvi, originali, naudinga. Išsiaiškinama, ką tai galėtų reikšti ir kaip šios sąvokos siejasi su reklamos kūrimu.

Antrosios pamokos metu mokiniai suskirstomi į grupes. Mokinių grupės pasirenka, kokiai prekei kurs reklamą. Pristatoma, kad mokiniai turės sukurti ne paprastą reklamą, tačiau reklamą skirtą televizijai. Peržiūrimos kelios reklamos, aptariama, ar pagal kriterijus atitinka šios reklamos. Vėliau komandos turi išsirinkti muzikinius instrumentus, kuriuos panaudos kuriant savo kūrinį.

Trečiosios pamokos metu mokiniai kuria reklamą, ją pristato. Reklama nufilmuojama. Kartu su mokiniais aptariami plusai, siekiamybės, ką galėjo daryti kitaip.

Apibendrinus antrosios pamokos veiklas, galime teigti, kad mokiniai puikiai įsisavino žinias apie tai, kas yra reklama, kokia turi būti reklama bei visi sukūrė savo reklamą.

III projekto veiklos analizė

Trečiosios projekto veiklos „Verslumo savaitė“ metu buvo siekiama praktiškai ugdyti mokinių verslumo įgūdžius.

Dailės ir technologijų pamokų metu su vaikais buvo aptarta, kokį gaminį gamins „Kaziuko mugei“. Vienbalsiai buvo nuspręsta, jog tai velykinis kiaušinis. Braižyti eskizai kaip jie galėtų atrodyti. Mokiniais nuspręsdus, kokie turėtų būti gaminiai, buvo užsakytos reikalingos priemonės. Vaikai aktyviai kūrė, dailino savo gaminius, darė patrauklius, kad galėtų parduoti.

Lietuvių kalbos pamokos metu vaikai skaitė pasakėčią apie taupymą „Žiogas ir skruzdė“. Perskaičius tekstą mokiniams buvo užduodami klausimai. Pirmasis klausimas: *ką savo patarimu norėjo pasakyti skruzdėlė?* Visi aštuoniolika dalyvavusių informantų teigė, kad skruzdėlė norėjo patarti žiogui, jog reikia taupyti mokslams, maistui, atsidėti pinigėlius ateičiai ar taupyti rimtesniam pirkiniiui, o neišleisti lošimų automatui.

Perskaičius pasakėčia, buvo siekiama, išsiaiškinti, kaip vaikai mano, *kas yra taupymas?* 7 informantai įvardijo, kad tai yra *pinigų neišleidimas*, 6 informantai atsakė, jog tai *turimų pinigų dalies atsidėjimas ateičiai*, 5 informantai teigė, kad tai pinigų kaupimas didesniam pirkiniiui. Visi mokiniai įvardijo, kad turi savo taupyklę, kurioje kaupia pinigus suplanuotiems didesniems

pirkiniams. Mokiniai turėjo įvardyti, kodėl turime taupyti: V^1 , V^2 , V^5 , V^{13} teigė, *kad turėtų ateityje*. V^3 , V^7 , V^{11} , V^{15} teigė, *kad taupo tam, kad kitą dieną galėtų nusipirkti didesnį, vertingesnį pirkinį*. V^4 , V^6 , V^{12} , V^{18} teigė, *kad galėtų išleisti pramogoms*. Visi kiti mokiniai teigė, kad taupo, tačiau konkretaus tikslo neturi ir nelabai žino, kam norėtų taupyti. Taip pat aiškinomės, ką reiškia frazė „šią dieną norus reikia derinti su rytojaus planais“. Visi informantai teigė, kad prieš nusprendami imtis kažkokių veiksmų, pirkinių, turime gerai pamąstyti ir pagalvoti, kad kitą dieną netektų nusivilti.

Integruotoje pasaulio pažinimo ir matematikos pamokoje mokiniai susipažino su sąvokomis: išlaidos, pajamos, taupymas, palūkanos, savikaina. Susipažinę su sąvokomis, jas stengėsi pritaikyti praktinėje veikloje apskaičiuojant gaminio savikainą, išlaidas bei numatę pajamas, kurias turėtų gauti pardavę savo velykinius darbelius. Taip pat žiūrėjo filmukus apie pinigus, susipažino su pinigų istorija. Matematikos pamokoje atliko praktinius veiksmus, kurių metu apskaičiavo, kiek turėtų būti sumokėta už prekes, kiek gražos būtų gauta. Visi mokiniai užduotis atliko puikiai – pinigus skaičiuoti moka.

Mokykloje buvo organizuojamas renginys „Kaziuko mugė“, kurio metu mokiniai buvo pasiruošę ir savo gaminių bei žinoma pardavinėjo savo gamintas velykines dekoracijas. Iš pagamintų 36 kiaušinių buvo parduota 30 vnt. Po renginio buvo apskaičiuojamas gautas pelnas – 18 eurų. Mokiniai taip pat buvo supažindinti, kad išlaidos būna dar įvairesnės – darbo užmokestis, patalpų nuoma, ko šiuo atveju nebuvo, todėl gautas pelnas buvo didesnis. Bendru sutarimu pelnas buvo investuotas į klasės tobulinimą ir buvo nupirktas stalo žaidimas.

Paskutinioji „Verslumo savaitės“ veikla buvo susitikimas su verslininku, kuris mokiniams papasakojo daug įdomių dalykų. Supažindino su verslo sąvokomis, grėsmėmis ir pakilimais. Mokiniai galėjo užduoti norimus klausimus bei toliau plėsti akiratį verslumo ugdymo(si) tema.

Apibendrinus „Verslumo savaitės“ veiklas, galime teigti, kad mokiniai suprato, kaip turi atrodyti pagaminta prekė, kaip apskaičiuoti išlaidas ir pajamas. Mokiniai buvo supažindinti su sąvokomis, o vėliau refleksijos žodžiu būdu buvo patikrintos jų turimos žinios. Atsakymai pateikiami 7 paveiksle.

IŠLAIDOS	<ul style="list-style-type: none"> • Mokestis už įvairias prekes ar paslaugas (9 mokiniai). • Išleisti pinigai (9 mokiniai).
PAJAMOS	<ul style="list-style-type: none"> • Pinigai, kurie yra gaunami (10 mokiniai). • Gauti pinigai, pardavus prekes ar suteikus paslaugas (5 mokiniai). • Asmens ar įmonės gaunamos lėšos už darbą (3 mokiniai).
TAUPYMAS	<ul style="list-style-type: none"> • Pinigų neišleidimas (7 mokiniai). • Turimų pinigų dalies atsidėjimas ateičiai (6 mokiniai). • Pinigų kaupimas didesniai pirkiniui (5 mokiniai).
PALŪKANOS	<ul style="list-style-type: none"> • Banko mokami pinigai, už tai kad pas juos laikai pinigus (9 mokiniai). • Mokestis už naudojimąsi kito pinigais (9 mokiniai).
SAVIKAINA	<ul style="list-style-type: none"> • Pinigai, kuriuos sumokame, tam kad galėtume pagaminti prekę (18 mokinių).

8 paveiklas. Mokinių atsakymai apie pateiktas sąvokas(2).

IV projekto veiklos analizė

Ketvirtoji projekto veikla buvo skirta sužinoti apie mokinių svajonių veiklas, jų svajonių verslą. Veiklos pradžioje buvo pakartota, kuo skiriasi paslauga ir prekė, išsiaiškinta, kas yra vartotojas, o kas gamintojas. Visi mokiniai teigė, kad šiuo metu jie yra vartotojai. Mokinių užduotis buvo nupiešti ir pristatyti savo svajonių verslą bei pristatyti kuo jis bus ypatingas žmonėms. Visi mokiniai pasirinko piešti parduotuvę, 4 iš jų pasirinko pavaizduoti internetinę parduotuvę, teigdami, kad šiuolaikinėje visuomenėje tai yra labai paklausu. Mokinių pavaizduotų parduotuvių pasiskirstymas pavaizduotas 27 lentelėje.

27 lentelė. Mokinių pavaizduotos parduotuvės.

Parduotuvė	Argumentai	Piešinių skaičius
Kompiuterių ir telefonų	<p>V⁶ („Daugelis žmonių turi ne vieną kompiuterį ir telefoną, todėl jie nuolatos norės atsinaujinti“);</p> <p>V⁷ („Manau pardavinėti kompiuterius ir telefonus yra labai pelninga“);</p> <p>V¹⁰ („Labai norėčiau pardavinėti naujus telefonus“);</p> <p>V¹⁴ („Telefonų ir nešiojamų kompiuterių parduotuvė ir jų remontas“);</p> <p>V¹⁷ („Reikia naujų kompiuterinių technologijų, todėl norėčiau turėti pačių naujausių telefonų ir kompiuterių parduotuvę“)</p>	5
Batų, drabužių	<p>V³ („Batus perka dažnai, todėl gerai būtų juos pardavinėti“);</p> <p>V⁴ („Aš manau, kad visi žmonės nori puoštis, todėl puošnių rūbų parduotuvė visada turės žmonių“);</p> <p>V¹¹ („Batai einama prekė ir už juos galima uždirbti nemažai pinigų“);</p> <p>V¹⁵ („Aš manau, kad norėčiau turėti gražių ir kokybiškų drabužių ir batų parduotuvę ir žmonės ten nuolatos galėtų prekintis“);</p> <p>V¹⁶ („Žmonės rengiasi kiekvieną dieną, todėl manau, kad drabužių parduotuvę turėtų būti labai gerai ir pelninga“).</p>	5
Internetinė	<p>V⁵ („Tiksliai nežinau kuo prekiaučiau, bet norėčiau turėti parduotuvę internete, nes tai yra patogiu ir greitai“);</p> <p>V⁹ („Žmonės įpratę pirkti internetu, todėl norėčiau turėti savo internetinę saldimynų parduotuvę“);</p> <p>V¹² („Manau, kad internetinis verslas yra labai geras, todėl norėčiau dirbti iš</p>	4

	<i>namų ir prekiauti“);</i> <i>V¹⁸ („Internetinė parduotuvė, nes labai patogu dirbti“).</i>	
Gėlių	<i>V² („Man labai patinka gėlės, kurti įvairias puokštes, todėl norėčiau įgyvendinti šią svajonę“);</i> <i>V¹³ („Norėčiau gražios gėlių parduotuvės, nes vyrai turi pirkti gėles savo merginoms ir tai priverstų parduotuvę gyvuoti“).</i>	2
Suvenyrų	<i>V¹ („Norėčiau prekiauti daiktais, kuriuos galėčiau pasiūlyti įvairiems turistams atvykusiems į mūsų šalį“);</i> <i>V⁸ („Mano svajonių parduotuvė yra tokia, kad ten galėtų visos nuotakos ir kiti žmonės rasti tai ko reikia jų šventėms – pardavinėčiau įvairius atvirukus, sveikinius, statulėles“).</i>	2

Išklausius visų vaikų pristatymus, išgirdus verslo ypatumus, visi informantai priėmė bendrą sprendimą, kad šiuolaikinėje visuomenėje pati populiariausia yra internetinio verslo idėja, todėl ją reikėtų ir realizuoti, tačiau pirmiausia reikėtų labai gerai apmąstyti, ką reikėtų pardavinėti internetu bei ką žmonės pirktų, kur kiltų mažiausiai nesusipratimų.

V projekto veiklos analizė

Penktoji projekto veikla buvo skirta supažindinti mokinius su pinigų atsiradimo istorija, išsiaiškinti pinigų svarbą žmogaus gyvenimui. Pirmiausia mokiniams buvo pristatyta, kaip keitėsi pinigai, kol galiausiai atsirado popieriniai ir metaliniai pinigai, kuriuos naudojame dabar. Pateikus istorinius faktus, vaikai suskirstomi poromis, jiems duodama užduotis pagal požymius įvertinti pinigus. Mokiniams parodomas filmukas apie euro valiutą. Aptariama, kaip atrodo euro pinigai, kuriose šalyse galima ja atsiskaityti bei kaip galima atsiskaityti kitose šalyse. Diskutuojama, ar yra šalių, kuriose atsiskaitoma senosiomis valiutomis. Veiklos metu norėta sužinoti vaikų nuomone, kodėl pasaulyje labiausiai paplito popieriniai pinigai ir monetos. Visi informantai teigė, jog taip įvyko, nes tai patogiau transportuojama valiuta, kuria patogu pasinaudoti.

VI projekto veiklos analizė

Apibendrinant projekto metu įgytas mokinių žinias, buvo surengta viktorina „Aš – būsimasis verslininkas“. Mokiniai dirbdami komandomis, atsakinėjo į viktorinos klausimus, tikrinamos turimos mokinių žinios, gebėjimai ir nuostatos. Visi mokiniai aktyviai dalyvavo veikloje, stengėsi atsakyti į pateiktus klausimus. Viktorinoje nugalėjo draugystė ir mokiniai už aktyvų darbą viso projekto metu buvo apdovanoti saldžiomis dovanėlėmis.

Pasibaigus projektui, uždavus vaikams klausimą, „kas yra verslas?“, vaikai jau gebėjo apibūdinti, jog tai *žmogaus užsiėmimas, kuriuo siekiama gauti pinigų bei veikla, kurią žmogus kuria, norėdamas kitiems suteikti prekes bei paslaugas*. Taip pat, gebėjo įvardyti, kuo skiriasi prekės ir paslaugos. *Prekės tai yra parduodami daiktai, o paslaugos tai veikla, kurią žmogus atlieka vienas kitam, norint uždirbti pinigus*.

Kalbant apie reklamą, mokiniai įvardijo, kad *reklama yra labai svarbi, nes tai padeda mums surasti geresnes, tinkamesnes prekes, sužinome jų kainą ir kur jas galime įsigyti*. Mokiniai džiaugėsi savo sukurtomis reklamomis ir jas pristatinėjo kitų klasių mokiniams.

Vaikų paklausus, „kas yra taupymas?“, jie gebėjo atsakyti, kad tai *pinigų neišleidimas, turimų pinigų kaupimas ateičiai ar didesniam pirkiniui, pinigų atsidėjimas rytojui, kad galėtum nusipirkti skanesnį saldainį ar didesnę pirkinuką*. Mokiniai mokėsi prekiavimo meno – jie drąsiai šnekėjo su pirkėjais, pristatinėjo savo prekę, ko pasekoje sugebėjo parduoti beveik visus gaminius bei užsidirbti pinigų.

Į klausimą „kodėl svarbu turėti paklausų verslą?“, vaikai remiantis savo pieštomis parduotuvėmis ir savo pristatymais, gebėjo atsakyti, jog *svarbiausia yra tą verslą, parduotuvę ar darbą, kuris tau patiktų bei suteiktų kitiems žmonėms reikalingų prekių ar paslaugų*. Taip pat įvardijęs, kad vienas paklausiausių verslų šiuo metu yra *internetinės parduotuvės, nes tai yra labai patrauklu ir patogiu žmogui*.

Uždavus paskutinį klausimą: „Kaip keitėsi pinigai ir kokius pinigus turime šiandien?“ vaikai jau žinojo, kad *anksčiau buvę pinigai druska, sidabrinės lazdelės, kortos ir kiti pinigai buvo labai nepatogūs, todėl buvo pakeista į popierinius pinigus bei monetas*. Mokiniai įvardijo, kad dabar Lietuvos valiuta yra euras.

Išanalizavus ir palyginus informantų turimas žinias projekto pradžioje ir pasibaigus projektui, galima teigti, jog:

- *Šis projektas yra tinkamas devynerių – dešimties metų vaikams. Mokiniai susipažino su verslumo ugdyimu(si).*
- *Vaikai sužinojo ir įtvirtino įvairias sąvokas, kurios yra susijusios su verslumo.*
- *Projekto metu susipažino su verslo kūrimo bei prekės gamybos subtilybėmis, pabandė savo prekes parduoti mokykloje vykusioje „Kaziuko mugėje“.*
- *Projekto dalyviai susipažino, su pinigų kaita, po projekto patys sugebėjo įvardyti, kodėl pinigai pasikeitė iki šiuolaikinių. Tobulino skaičiavimo įgūdžius.*
- *Mokiniai susipažino su verslumu bei patobulino savo verslumo kompetenciją.*

Įvertinus vaikų refleksijų žodžiu gautus atsakymus prieš projekto įgyvendinimą ir po jo, galime teigti, jog pokytis lyginant vaikų žinias, gebėjimus ir nusotatas įvyko ir tikėtina, jog tai yra verslumo kompetencijos ugdyimo(si) projekto įgyvendinimo pasekmė.

DISKUSIJA

Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybės yra aktuali ir teorinę bei praktinę reikšmę turinti tyrinėjimų sritis. Verslumo kompetencija, pagal OECD (2005) – tai asmens mąstymo būdas ir asmeninės, socialinės ir vadybinės kompetencijos, leidžiančios turimas žinias pritaikyti kasdieniniame gyvenime. Mokslininkai L. Mincienė (2004); J. Godfrey (2005); A. Jelagaitė, V. Lukoševičius (2011); R. Pakrapas, G. Žibėnienė (2017) ir kt. verslumą apibūdina kaip kompetenciją, kuri padeda spręsti problemas, dirbti komandoje, bendradarbiauti, prisiimti atsakomybę, pasitikėti savimi, kritiškai mąstyti ir savarankiškai veikti. Kokybinio tyrimo dalyviai t.y. pradinio ugdymo mokytojai, teigė, *jog verslumo kompetencija – tai sugebėjimas sėkmingai organizuoti ir valdyti, gebėjimas idėjas paversti veiksmais bei žmogaus asmeninės savybės, kurios padeda kūrybiškai mąstyti, būti iniciatyviam, prisiimti riziką ir atsakomybę.*

R. Prakapas ir G. Žibėnienė (2017), gilindamiesi į verslumo kompetencijos ugdymą pradiniam ugdyme teigia, kad verslumas yra integruotas į atskirų mokomųjų dalykų turinį ugdant atkaklumą, atsakomybę, drąsą, gebėjimą planuoti, gebėjimą idėjas paversti veiksmais, imlumą naujovėms, kritinį mąstymą, kūrybingumą, savarankiškumą. Mūsų atliktas kokybinis tyrimas atskleidė, kad mokytojai sutinka, kad verslumui yra priskiriama: *gebėjimas sėkmingai organizuoti ir valdyti, idėjas paversti veiksmais, gebėjimas planuoti, kūrybiškumas, atsakomybę.*

A. Jelagaitės, J.Vijeikio (2012) atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad švietimo sistemos dalyvių verslumo ugdymas vyksta nenuosekliai – nėra sąsajų tarp ugdymo pakopų bei verslumo ugdymas vyksta pavienių mokytojų iniciatyva, nes mokytojai neturi pakankamai žinių verslumo kompetencijai ugdyti. Tai patvirtino ir mūsų atlikto kokybinio tyrimo rezultatai, nes buvo nustatyta, kad mokytojai verslumo kompetencijos ugdymą(si) intergruoja į įvairių dalykų pamokas savo iniciatyva, tačiau tik vienas mokytojas teigė, jog turi nepakankamai verslumo ugdymo žinių.

R. Prakapas ir G. Žibėnienė (2017), teigė, kad daugiausiai verslumo ugdymui svarbių bruožų yra aptinkama socialinio ir gamtamokslinio ugdymo turinyje. Tai patvirtino ir atliktas tyrimas, kurio metu paaiškėjo, kad mokomieji dalykai, į kuriuos yra integruojamas verslumas yra šie: *matematika bei pasaulio pažinimas.*

A. Župerkos (2009) atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, jog verslumo ugdymui mokyklose nėra parengta metodinių priemonių, vaovėlių, nėra bendros verslumo ugdymo programos. Mokytojų kokybinis tyrimas taip pat atskleidė, kad yra tik keletas knygelių, kurios skirtos verslumo ugdymui, tačiau ir jos yra senos. Ypač mokytojai susiduria su literatūros trūkumu pradinėse klasių mokiniams.

Tyrimo ribotumas pasireiškė tuo, jog verslumo ugdymo(si) projektą buvo nelengva integruoti į mokomųjų dalykų pamokas, dėl ribotų laiko galimybių. Norint plačiau sužinoti apie

turimas vaikų verslumo kompetencijas bei jas praplėsti, reikalingas ilgesnis laikas projektinėms veiklos įgyvendinti.

Kitas apribojimas, mokytojos interviu metu stengėsi atsakyti į klausimus kuo trumpiau, nepraplėsdamos savo minčių. Todėl joms buvo užduodami papildomi klausimai, kurie padėjo gauti reikalingą informaciją.

Siekiant gauti išsamesnės informacijos apie jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių verslumo ugdymo kompetenciją, galėtų būti atliekama lyginamoji analizė su Lietuvos ir kitų šalių mokyklomis apie taikomus metodus ir esamas galimybes verslumo kompetencijos ugdymui. Taip pat galima atlikti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) tyrimą Lietuvos mokykloje, kurioje dirbama pagal kitas ugdymo programas. Būtų įdomu sužinoti ir palyginti, kaip skiriasi verslumo kompetencijos ugdymas(is) bendrojo ugdymo mokykloje ir mokykloje dirbančioje pagal kitas programas.

Lietuvoje vis didesnis dėmesys yra skiriamas verslumo kompetencijos ugdymui. Šią kompetenciją rekomenduojama ugdyti jau nuo pat ankstyvosios vaikystės. Siekiant pradėti ar tęsti verslumo kompetencijos ugdymą pradinėje mokykloje, reikalingas tinkamas mokytojų pasiruošimas. Sukurtas „Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo ugdymo“ projektas, galėtų būti kaip pagalbinė priemonė ar rekomendacija tiek jauniems, tik pradėjusiems dirbti mokykloje mokytojams, tiek ir didelę patirtį turintiems pedagogams, kurie nori ugdyti mokinių verslumo kompetenciją.

IŠVADOS

Mokslinės literatūros analizė ir atlikti empiriniai tyrimai leidžia formuluoti šias magistrinio darbo išvadas:

1. Išanalizavus jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos teorinius pagrindus, galime teigti, jog verslumas – yra vienas iš bendrųjų visą gyvenimą trunkančių mokymosi gebėjimų. Jis apima asmens mąstymą, asmenines, socialines ir vadybines kompetencijas, kurias svarbu pradėti ugdyti nuo pat mažų dienų. Mokyklos užduotis padėti mokiniui ugdyti bendrąsias ir dalykines kompetencijas, į kurias ir įeina verslumo ugdymas(is). Labai svarbu jaunesniajame mokykliniame amžiuje pradėti ugdyti mokinių individualius gebėjimus tokius kaip, savikontrolę, klausymo gebėjimus, planavimą, organizavimą, kantrumą, toleranciją, kūrybiškumą, kurie turi itin didelę įtaką mokinių verslumo kompetencijos ugdymui(si). Išanalizavus teorinius aspektus, galime teigti, kad jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumui ugdyti yra skiriama per mažai dėmesio. Tačiau yra numatyti projektai, kurių įgyvendinimas skatins jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymą(si). Šiomis dienomis pradinė klasių mokiniams yra organizuojami konkursai, viktorijos, įvairūs renginiai leidžiama įvairi literatūra, kuri padeda tiek patiems mokiniams tobulinti savo verslumo kompetenciją, tiek ir padėti tėvams ar mokytojams užsiimti vaikų verslumo kompetencijos ugdymu(si).

2. Sukurtas jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybių teorinis hipotetinis modelis, kuriame pateikiami verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybių lygmenys: *nacionalinis lygmuo, institucinis lygmuo ir individualus lygmuo*. Visi trys lygmenys yra svarbūs ir susiję tarpusavyje verslumo kompetencijos ugdymo(si) procese. Nacionaliniu lygmeniu yra kuriamos programos, kurios vėliau instituciniame lygmenyje yra pritaikomos praktiškai. Mokytojai mokomąją medžiagą integruoja į įvairius mokomuosius dalykus yra yra mokiniams visapusiškas pagalbininkas. Ne ką mažiau svarbus ir individualusis lygmuo, kuris padeda tinkamai ugdyti ir tobulinti vaikų asmenines savybes.

3. Atlikus pradinio ugdymo(si) pedagogų tyrimą paaiškėjo, kad mokytojai žino, kas yra verslumas ir turi pakankamai žinių bei gebėjimų su šia kompetencija supažindinti ir mokinius. Pedagogų nuomone, pradinėje mokykloje yra minimalios galimybės mokinių verslumo kompetencijos ugdymui(si). Mokytojai, ugdantys mokinių verslumą, dažniausiai taiko įvairius mokinių motyvaciją skatinančius aktyviuosius mokymo metodus – stengiasi įtraukti kuo daugiau projektų, grupinio darbo, praktinės veiklos, kuri padeda lengviau įsisavinti teoriją. Anot pedagogų, trūksta naujesnės literatūros bei įvairesnių mokomųjų priemonių, skirtų jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokiniams. Pedagogai turi pakankamai žinių verslumo ugdymo(si) klausimais bei nuolatos tobulina savo žinias, kelia kvalifikaciją. Apibendrinus gautus duomenis, galime teigti, kad

pedagogai supranta, jog verslumo kompetenciją yra svarbu ugdyti nuo pat ankstyvosios vaikystės, nes ji padės sąmoningai įgyti verslumo įgūdžius mokiniams ateityje.

4. Atsižvelgiant į išanalizuotą mokslinę literatūrą, dokumentus, pedagogų nuomonės tyrimo rezultatus, bei sukurtą teorinį hipotetinį jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybių modelį buvo projektuojamas 9-10 metų amžiaus vaikų verslumo ugdymo(si) projektas. Projektuojant buvo suformuotos 6 pagrindinės temos „Verslumas ir aš“, „Reklama mano gyvenime“, „Verslumo savaitė“, „Svajonių verslas“, „Viskas apie pinigus“, „Aš būsimasis verslininkas“. Šio projekto metu buvo parinktos įvairios užduotys, padedančios vaikams geriau susipažinti, pagilinti savo žinias verslumo kompetencijos klausimais. Projekto metu mokiniai sužinojo ir įtvirtino įvairias sąvokas, susipažino su verslo kūrimo bei prekės gaminimo subtilybėmis, pabandė patys pabūti verslininkais ir savo sukurtas prekes parduoti mokyklos mugėje. Mokiniai patobulino savo verslumo kompetenciją.

LITERATŪRA

1. Bacigalupo M., Kampylis Yves Punie P., Van de Brande G. 2016. EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework. (Žiūrėta 2019 m. vasario 4 d.) Prieiga per Internetą: <https://ec.europa.eu/jrc/en/publication/eur-scientific-and-technical-research-reports/entrecomp-entrepreneurship-competence-framework>
2. Berynienė J., Paužaitė Ž., Cibulskaitė J. 2014. Verslumo ugdymo visuotinio politinės ir teisinės iniciatyvos (Žiūrėta 2019 m. sausio 18 d.) Prieiga per Internetą: https://www.mruni.eu/upload/iblock/3c3/011_baryniene_pauzaite_cibulskaitė.pdf
3. Bitinas B., Rupšienė L., Žydžiūnaitė V. 2008. Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda: S. Jokužio leidykla.
4. Boyd D., Bee H. 2011. Augantis vaikas: vadovėlis. Vilnius: Vaistų žinios.
5. Butvilas T. 2016. Finansinio raštingumo svarba sėkmingam karjeros pasirinkimui. (Žiūrėta 2018m. kovo 5d.) Prieiga per Internetą: http://www.mukis.lt/download/1235/uks_straipsnis_2016.pdf
6. Coduras Martiznez A., Levie J. ir kt. 2010. Global entrepreneurship monitor special report: a global perspective on entrepreneurship education and training. (Žiūrėta 2019m. balandžio 20d.) Prieiga per Internetą: https://www.monroecollege.edu/uploadedFiles/Site_Assets/PDF/Global%20Entrepreneurship%20Monitor.pdf
7. Černiauskiene A., Kairė S. 2018. Finansinis švietimas Lietuvoje: esamos situacijos analizė (Žiūrėta 2019 m. kovo 14 d.) Prieiga per Internetą: http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2018/09/Finansinis-rastingumas-Lietuvoje_esama-situacija.pdf
8. Černius V. 2006. Žmogaus vystymosi kelias nuo vaikystės iki brandos. Kaunas: Pasaulio lietuvių centras.
9. Ekonomikos ir verslumo pagrindinio bei vidurinio ugdymo bendrosios programos. 2010. (Žiūrėta 2019 m. vasario 13d.) Prieiga per Internetą: www.upc.smm.lt/veikime/.../Ekonomikos_ir_verslumo_programa_2010-12-06.doc
10. Europos Sąjungos Komisijos planas verslumo įgūdžiams ugdyti. 2006.
11. Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija. 2004. Vilnius: ŠMM.
12. Europos Komisija. 2012. Re- thinking education: Investing in skills for better socio – economic outcomes. (Žiūrėta 2019m. kovo 16d.) Prieiga per Internetą <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0669&from=EN>
13. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija. Dėl bendrųjų visą gyvenimą trunkančio mokymosi gebėjimų. 2006. (Žiūrėta 2018m. balandžio 15d.) Prieiga per Internetą <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32006H0962>

14. Europos Komisija. 2013. Veiksmų planas verslumui 2020. (Žiūrėta 2018m. gegužės 10d.)
Prieiga per Internetą: <http://www.ipex.eu/IPEXL-WEB/dossier/files/download/082dbcc53b70d21c013c3d8696561b53.do>
15. Friedline T. 2015. A Developmental Perspective on Children's Economic Agency (Žiūrėta 2018 m. gruodžio 3 d.) Prieiga per Internetą: https://www.researchgate.net/publication/271538733_A_Developmental_Perspective_on_Children's_Economic_Agency
16. Godfrey J. 2013. Raising Financially Fit Kids. California: Berkeley.
17. Golff L. A New Paradigm for Business Education. 2004.
18. Jelagaitė A., Lukoševičius V. 2011. Mokinių verslumo ugdymas bendrojo ugdymo mokykloje: mokytojų požiūris. Pedagogika, 104, p. 86 – 96
19. Jelagaitė A., Vijeikis J. 2012. Verslumo ugdymas Lietuvos švietimo sistemoje. (Žiūrėta 2018m. lapkričio 22d.) Prieiga per Internetą [http://vadyba.asu.lt/32/ManagKaunas3\(32\)_20_1.pdf#page=40](http://vadyba.asu.lt/32/ManagKaunas3(32)_20_1.pdf#page=40)
20. Kardelis K. 2016. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
21. Kvalifikacijos tobulinimo programa mokytojams „Verslumo akademija“. Metodinės rekomendacijos. 2012. (Žiūrėta 2018m. kovo 16d.) Prieiga per Internetą www.mukis.lt/download/1154/verslumo_akademija_i-modulis.pdf
22. Lietuvos aukštųjų mokyklų ir verslo bendradarbiavimas – verslus jaunimo ugdymui. 2007. Vilnius: Lietuvos laisvosios rinkos institutas
23. LR ŠMM įsakymas „Dėl ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategijos patvirtinimo“. 2004. (Žiūrėta 2019m. sausio 20d.) Prieiga per Internetą <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.411F019AEE4D>
24. LR ŠMM patvirtinta Pradinio ugdymo bendroji programa. 2016. (Žiūrėta 2019m. vasario 13d.) Prieiga per Internetą: https://www.sac.smm.lt/wp-content/uploads/2016/01/ugdpr_1priedas_pradinio-ugdymo-bendroji-programa.pdf
25. Malčiauskienė A., Poškienė D., Šinkūnaitė B. 2004. Pasirinkimų šalis I ir II dalis. Ekonomika III – VI klasių mokiniams. Vilnius: TEV.
26. Malčiauskienė A., Poškienė D., Šinkūnaitė B. 2005. Pasirinkimų šalis. Mokytojo knyga. Vilnius: TEV.
27. Masgrau M., Sutherland M. ir kt. Teacher 2020 Entrepreneurial Education Initiatives and Guidelines. 2016. (Žiūrėta 2019m. sausio 5d.) Prieiga per Internetą: https://issuu.com/teacher2020/docs/teacher_2020_entrepreneurial_educat

28. Metodinė knyga mokytojams. Kompetencijų ugdymas. 2012. (Žiūrėta 2017m. balandžio 10d.) Prieiga per Internetą <http://www.ugdome.lt/kompetencijos5-8/wp-content/uploads/2012/03/Finalinis-leidinio-variantas.pdf>
29. Mincienė L. 2004. Verslumo pradmenys. Kaunas: Dakra.
30. Nacionalinė jaunimo verslumo ugdymo ir skatinimo 2008-2012 metų programa. (Žiūrėta 2019m. sausio 11d.) Prieiga per Internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.318306>
31. Navasaitienė S., Stankevičienė D., Markevičius P. 2008. Ekonominio raštingumo pamokų ir kišenpinigių įtaka mokinių verslumo kompetencijos plėtotei. (Žiūrėta 2018 m. gruodžio 1 d.) Prieiga per Internetą: <http://vadyba.asu.lt/122.pdf>
32. Nuostatų dėl pilietiškumo, verslumo ugdymo ir skatinimo bei organizacijų stiprinimo įvertinimo kokybinis tyrimas. 2005. Valstybinė jaunimo reikalų taryba, SPINTER tyrimai. (Žiūrėta 2018m. gruodžio 5d.) Prieiga per Internetą www.jrd.lt/uploads/dokumentai/jrd/tyrimai/2005.ppt
33. OECD – European Commission Project. 2015. Inclusive Entrepreneurship in Europe. (Žiūrėta 2018m. lapkričio 24d.) Prieiga per Internetą: <http://www.oecd.org/cfe/leed/inclusive-entrepreneurship.htm>
34. Prakapas R., Žibėnienė G. 2017. Verslumo kompetencijos ugdymas pradiniam ugdyme. (Žiūrėta 2018 m. sausio 24 d.) Prieiga per Internetą: https://www.researchgate.net/publication/322231898_Verslumo_kompetencijos_ugdymas_pradiniam_ugdyme
35. Strazdienė G., Garalis A. 2006. Verslumas: ugdymo programos ir jų efektyvumo raiška. (Žiūrėta 2018m. kovo 5d.) Prieiga per Internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2006~1367155038980/DS.002.0.01.ARTIC>
36. Suiter M., Dempsey J. Ir kt. 2001. Ekonomika pagrindinėje mokykloje. Aktyvieji mokymo metodai. Vilnius: Garnelis.
37. Suiter M. 2002. Pirmieji finansiniai įgūdžiai 3-5 klasės. Moksleivio knyga. Vilnius: Garnelis.
38. Suiter M., Hopkins M., Wright D. 2002. Kaip kalbėti su vaiku apie asmeninius finansus 1-5 klasės. Vilnius: Garnelis.
39. Suiter M. 2002. Pirmieji finansiniai įgūdžiai 3-5 klasės. Mokytojo knyga. Vilnius: Garnelis.
40. Ugdymo plėtotės centras. Metodinės rekomendacijos „Verslumo gebėjimų ugdymas 9-10 klasėse“. 2012. Vilnius: ugdymo plėtotės centras.
41. Ugdymo plėtotės centras. Metodinės rekomendacijos „Verslumo gebėjimų ugdymas 11-12 klasėse“. 2012. Vilnius: ugdymo plėtotės centras.

42. Vainienė R. Ekonomikos terminų žodynas. 2005. Vilnius: Tyto alba
43. Verbickienė G. ir kt. 2012. Žingsnelis į ekonomiką. Užduočių sąsiuvinis 1-2 klasėms. Vilnius: TEV.
44. Verslumo mąstymo ir įgūdžių ugdymas ES. 2012. Liuksemburgas: Europos Sąjungos oficialiųjų leidinių biuras.
45. Verslumo ugdymas: ugdytojo vadovas. 2014. Briuselis: Entrepreneurship 2020 Unit
46. Verslumo ugdymas Europos mokyklose. Eurydice ataskaita. 2016. (Žiūrėta 2019m. rugsėjo 10d.) Prieiga per Internetą http://www.nmva.smm.lt/wp-content/uploads/2012/12/Entrepreneurship-Education-at-School-in-Europe.LT_.pdf
47. Žibėnienė G. 2012. Verslumą ugdančių mokytojų kvalifikacijos tobulinimas: aktualūs aspektai ir tendencijos Europoje. (Žiūrėta 2018m. gruodžio 13d.) Prieiga per Internetą <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=106797>
48. Žukauskienė R. 2012. Raidos psichologija: integruotas požiūris. Vilnius: Margi raštai.
49. Župerka A. 2009. Moksleivių verslumo ugdymo tobulinimo kryptys Lietuvoje. (Žiūrėta 2019 m. sausio 21d.) Prieiga per Internetą: <http://www.bme.vgtu.lt/index.php/bme/article/download/21/pdf>

SANTRAUKA

Bružaitė I. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymas(is). Šeimos edukologijos ir vaiko teisių apsaugos magistro studijų programos baigiamasis darbas. Darbo vadovė lekt. dr. Aida Norvilienė, Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2019 – 67 p.

Raktažodžiai: verslumo kompetencija, ugdymo(si) galimybės.

Šiuolaikinėje visuomenėje vis didesnis dėmesys yra skiriamas jaunesniojo mokyklinio amžiaus mokinių verslumo kompetencijos ugdymui(si). Verslumas yra asmens gebėjimas idėjas paversti veiksmis. Jis reiškia kūrybingumą, naujoves ir pasirengimą rizikuoti bei gebėjimą planuoti ir valdyti projektus siekiant tikslų (*Ekonominio raštingumo ir verslumo ugdymo strategija, 2004, J. Žadeikienė, 2007*). Todėl šią kompetenciją, svarbią kasdieniniame gyvenime, būtina ugdyti nuo pat mažų dienų. Šiame darbe pristatomos jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybės.

Mokslinė problema: kokios jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybės? Koks turėtų būti turinys ir metodai projektuojant jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymą(si)?

Darbo objektas: jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymas(is).

Darbo tikslas: teoriškai ir empiriškai pagrįsti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybes.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybių teorinius pagrindus.
2. Sukurti teorinį hipotetinį jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo ugdymo(si) modelį.
3. Ištirti pedagogų nuomonę apie jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) galimybes.
4. Parengti ir įgyvendinti jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams skirtą verslumo ugdymo(si) projektą bei patikrinti jo poveikį mokinių žinioms, gebėjimams ir nuostatom.

Darbo metodai: mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, pusiau struktūrizuotas interviu, kokybinė duomenų analizė, projektavimas, refleksija žodžiu.

Tyrimųjų imtis: tyrime dalyvavo 6 Klaipėdos miesto bendrojo ugdymo mokyklų pradinio ugdymo pedagogai bei projektinėje veikloje dalyvavo 18 Klaipėdos miesto X mokyklos mokinių.

Išanalizavus mokslinę literatūrą ir dokumentus buvo išsiaiškinta, jog pagrindinis verslumo ugdymo(si) tikslas – išugdyti mąstančią asmenybę, gebančią savarankiškai ir aktyviai veikti, kurti naujas idėjas ir jas realizuoti.

Remiantis mokslinės literatūros ir dokumentų analize buvo sukurtas teorinis hipotetinis jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo kompetencijos ugdymo(si) modelis, kuriuo remiantis buvo parengtas ir patikrintas jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo ugdymo(si) projektas.

Atlikus pradinių klasių mokytojų kokybinį tyrimą, paaiškėjo, kad verslumo ugdymas(is) yra labai svarbus mokinių ugdymo(si) procese. Verslumo kompetencija yra ugdoma per įvairių dalykų pamokas mokykloje, neformalioje veikloje bei namuose. Mokytojai, ugdydami mokinių verslumo kompetenciją skatina juos dalyvauti įvairiuose konkursuose, projektuose, skaityti įvairią literatūrą. Taip pat mokytojai privalo ir patys tobulinti savo kompetencijas.

Atsižvelgiant į išanalizuotą mokslinę literatūrą, dokumentus, pedagogų nuomonės tyrimo rezultatus buvo suprojektuotas ir įvykdytas jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų verslumo ugdymo(si) projektas. Projekto metu buvo pasiekti tokie rezultatai: mokiniai įgijo naujų žinių apie verslumą, pagilino žinias finansinio raštingumo klausimais, ugdė komandinio darbo įgūdžius.

SUMMARY

Bružaitė I. Enterprising Competence Education of Younger School Age Children. Master's Degree Final Thesis of Program in Family Education and Child Rights Protection. Work supervisor lect. Dr. Aida Norviliene, Klaipėda University: Klaipėda, 2019 – 67 p.

Keywords: Entrepreneurship Competence, Educational Opportunities.

In modern society more and more attention is being paid to the development entrepreneurship competence of younger school age children. Entrepreneurship is a person's ability to turn ideas into actions. It means creativity, innovation and risk-taking, the ability to plan and manage projects to achieve goals (*Strategy of Economic Literacy and Entrepreneurship Education, 2004, J. Zadeikiene, 2007*). Therefore, this competence, which is important in everyday life, needs to be developed from the earliest days. This paper presents the possibilities to develop the entrepreneurship competence of younger school age children.

The scientific problem: what are the opportunities to develop the entrepreneurship competence of younger school age children? What should be the content and methods designing the entrepreneurship competence development of younger school age children?

Object of the thesis: entrepreneurship competence development of younger school age children.

Aim of the thesis: theoretically and empirically substantiate the possibilities to develop the entrepreneurship competence of younger school age children.

Work tasks:

1. To analyze the theoretical foundations for entrepreneurship development opportunities of younger school-age children.
2. Create theoretically and empirically grounded model of entrepreneurship education for younger school age children.
3. To investigate the teachers' opinion on the possibilities for developing the entrepreneurship competence of younger school age children.
4. Develop and implement a project for entrepreneurship education for younger school age children and check its impact on pupils' knowledge, skills and attitudes.

Methods of work: analysis of scientific literature and documents, semi-structured interview, qualitative data analysis, design, oral reflection.

Investigators take: in the survey participated 6 Klaipėda city general education schools primary school teachers. In the project attended 18 Klaipėda city X school pupils.

After analyzing the scientific literature and documents, it was discovered that the main purpose of entrepreneurship education is to develop thinking personality that is able to act independently and actively, create new ideas and realize them.

Based on the analysis of scientific literature and documents, a theoretical hypothetical model of entrepreneurship education for younger school-age children was developed, on the basis of which a younger school-age children entrepreneurship education project was prepared and tested.

A qualitative study of primary school teachers has shown that entrepreneurship education is very important in the process of pupil education. Entrepreneurship competence is developed teaching various subjects at school, in informal activities and at home. Teachers encourage schoolchildren to take part in various competitions, projects and read different literature to develop their entrepreneurship competence. Teachers also must improve their competences.

Taking into consideration the analyzed scientific literature, documents, the results of the pedagogical opinion survey, the project of entrepreneurship education for younger school age children was designed and implemented. The project achieved the following results: pupils acquired new knowledge about entrepreneurship, increased knowledge of financial literacy, and developed teamwork skills.

PRIEDAI